

Pauli Rautiainen – Taija Roiha

Taidealojen
korkeakoulutus
Suomessa

Cuporen verkkojulkaisuja 30

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö

© Tekijät ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore

Ulkoasu Jussi Hirvi / Green Spot Media Farm
Kannen kuva © Still Sweet Photography 2010

ISBN 978-952-5573-58-9

ISSN 1796-9263

Helsinki 2015

Tiivistelmä

Taideohjelmien koulutus on keskeinen osa taiteen kentän toimintaa ja tärkeä osa taidepolitiikkaa. Taideohjelmien koulutusta, koulutuksen kehitystä sekä etenkin sen määrällistä mitoittamista on lähestytty suomalaisessa keskustelussa ja päätöksenteossa pääasiallisesti kahdesta erilaisesta ja paikoin toisilleen vastakkaisesta näkökulmasta. Taidepoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna riittävää koulutustarjontaa on pidetty taide-elämän laadun ja kehittymisen kannalta välttämättömänä, minkä vuoksi taidealan koulutuspaikkoja ole syytä vähentää. Työllisyyspolitiikkaa painottavalle näkökulmalle leimallista on puolestaan huoli taideohjelmien ylikoulutuksesta sekä näkemys koulutuksen ensisijaista tehtävästä ihmisiä työelämäänsä valmentavana instituutiona. Tällöin keskeiseen rooliin nousee koulutusmäärien mitoittaminen työelämän tarpeita vastaaviksi, mikä on kuluneina vuosina tarkoittanut koulutusmäärien vähentämistä.

Tässä julkaisussa tarkastelemme taideohjelmien korkeakoulutuksen määrällistä kehitystä 1980-luvulta 2010-luvulle. Analysoimme koulutuksen määrällistä kehitystä niin aloituspaikkojen kuin tutkintojenkin osalta peilaten sitä taide- ja kulttuurialaa koskevien koulutuspoliittisten asiakirjojen kannanottoihin ja toimenpideehdotuksiin. Tuotamme näin tilastoaineiston ja asiakirjatiedon synteesisinä analyysin taideohjelmien korkeakoulutuksen määrällisestä kehityksestä ja siinä tapahtuneiden muutosten syistä huomioiden erityisesti ammattikorkeakoulutuksen ja yliopistokoulutuksen väliset erot. Julkaisumme taustalla on Paula Karhusen artikkeli ”Taiteilijakoulutus Suomessa – kehityslinjoja 1960-luvulta 2000-luvulle”, joka on julkaistu Robert Arpon toimittamassa teoksessa *Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset*. (Taiteen keskustoimikunta 2004). Artikkelin on tässä julkaisussa päivitetty kokonaisuudessaan vastaamaan 2010-luvun tilannetta.

Taideohjelmien korkeakoulutuksessa tapahtui muutos 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun taitteessa. Muutoksen seurauksena koulutusmäärät kasvoivat rajusti erityisesti ammattikorkeakoulujen taideteollisella ja audiovisuaalisella alalla. Jo 2000-luvun alkupuoliskolla alkoi kuitenkin keskustelu taideohjelmien ylikoulutuksesta. Viime vuosina tapahtuneet koulutuspaikkojen vähennykset alkavat arviomme mukaan näkyä noin vuodesta 2017 alkaen. Tällöin taideohjelmien korkeakoulutuksessa siirrytään supistumisvaiheeseen, jossa tutkintojen määrä alkaa laskea ammattikorkeakouluissa samalla, kun yliopistoissa suoritettavien maisterintutkintojen määrä jatkaa suhteellisen tasaista kasvu-uraansa. Lasku kohdistunee nimenomaan taideteolliselle ja audiovisuaaliselle alalle.

Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi uusimmat, vuotta 2020 koskevat koulutustarve-ennusteensa ja niihin pohjautuvat koulu-

tuksen määrällistä mitoituskehitystä koskevat toimenpide-ehdotuksensa kesällä 2015, tämän julkaisun ollessa jo taitossa. Ehdotuksessa esitetään nykytasoon katsoen 37 prosentin suuruisia vähennyksiä kulttuurialan koulutuksen aloituspaikkoihin. Vähennykset kohdistuvat voimakkaimmin toisen asteen ammatilliseen koulutukseen sekä ammattikorkeakouluihin, mutta myös yliopistoihin. Opetus- ja kulttuuriministeriön esitys on näin ollen linjassa artikkelissa esittämämme analyysin kanssa koskien taidealojen korkeakoulutuksen viimeaikaisia kehityssuuntia.

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Taidealojen koulutuksen kehitys ja rakenne 1980-luvulta 2010-luvulle	11
2.1	Taiteen koulutuksen historiallinen kehitys ja erityispiirteet	11
2.2	Yliopistokoulutus	14
2.3	Ammattikorkeakoulutus ja opistoaste	16
3	Taiteen koulutuksen taide- ja koulutuspoliittiset tavoitteet	18
3.1	Taidealojen koulutusta koskeva politiikka 1960-luvulta 1990-luvulle	18
3.2	Taidealojen koulutuspolitiikan kehitys 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä	21
3.3	Taidealojen koulutuspolitiikka 2010-luvulla	24
4	Taiteen koulutuksen määrällinen kehitys 1980-luvulta 2010-luvulle	28
4.1	Opistoasteella ja ammattikorkeakouluissa suoritettut taidealojen tutkinnot 1986–2013	28
4.2	Ammattikorkeakouluissa aloittaneet taidealojen opiskelijat 2004–2013	32
4.3	Taideyliopistoissa suoritettut ylemmät korkeakoulututkinnot 1986–2013	33
4.4	Yliopisto-opinnot aloittaneet taidealojen opiskelijat 2004–2013	35
4.5	Taidealan korkeakoulututkintojen määrällinen kehittyminen lähivuosina	37
5	Yhteenveto ja jatkotutkimusaiheet	39
5.1	Yhteenveto ja johtopäätökset	39
5.2	Jatkotutkimusaiheet	42
	Lähteet	45

Johdanto

Taideoalojen koulutus on keskeinen tekijä taiteilijoiden yhteiskunnallista asemaa tarkasteltaessa. Koulutus vaikuttaa esimerkiksi siihen, kuinka paljon taideoaloilla toimii ammattilaisia sekä kuinka paljon uusia toimijoita valikoituu alalle, eikä esimerkiksi taiteilijoiden työllisyyttä tai tulotasoja voida käsitellä ottamatta huomioon koulutuksen vaikutuksia. Koulutus tarjoaa ne muodolliset ja tekniset kvaalifikaatiot, joita tietyn ammatin harjoittamiseen tarvitaan, jolloin se toimii myös alalle tulevien laadun ja määrän säätelijänä – siitähän huolimatta, että vain harva taiteilija-ammatti on suljettu professio¹. Vaikka taideoalojen koulutus onkin muodollisesti osa yleistä koulutuspolitiikkaa, on se samalla osa niin taide-, taiteilija-, kulttuuri- kuin työllisyyspolitiikkaa.

Taideoalojen koulutusta voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Tavallisesti taiteilijatutkimuksen yhteydessä sitä on tarkasteltu osana työllisyyspolitiikkaa. Tuolloin on havaittu, ettei muodollisella koulutuksella ole taiteen työmarkkinoilla samaa merkitystä tulojen ja työllisyyden kannalta kuin monilla muilla aloilla. Taiteilijat ovat yleisesti ottaen varsin korkeasti koulutettuja suhteessa muuhun väestöön, mutta silti heidän tulotasonsa on muuhun väestöön verrattuna matala. Koulutus- ja tulotasoissa on kuitenkin huomattavaa alakohtaista vaihtelua. (Rensujeff 2014, 44–46; 124–125.)

Taideoalojen koulutusta on tarkasteltu myös hahmoteltaessa sitä, millaisten mekanismien kautta henkilöstä tulee taiteilija eli miten ”taiteilijuus” syntyy. Tuolloin on havaittu, että taiteilijoiden ammatillinen koulutus ja erityisesti muodollinen tutkinto ovat kaksijakoinen asia. Toisaalta ollaan sitä mieltä, että ”taiteilijuus” syntyy ilman koulutustakin: ratkaisevaa on se, mitä ihmiset osaavat, ei niinkään se, millainen tutkinto heillä on. Työllistymisen kannalta muodollinen koulutus ei merkitse taideoaloilla yhtä paljon kuin muiden alojen työmarkkinoilla, vaan henkilökohtaiset suhteet ja verkostot ovat merkittävämmässä asemassa. Toisaalta koulutus on

¹ Taideoalojen ammateista selkeimmin suljettu on arkkitehti. Sen sijaan vailla muodollista koulutusta oleva kirjailijan ammatti on esimerkki hyvin vapaasta ammatista.

nähty myös eräänlaisena vähimmäisedellytyksenä taiteilijana toimimiselle. Taiteen koulutus luo kontakteja taidemaailmaan sekä opettajien että opiskelutovereiden kautta ja nuo kontaktit puolestaan avaavat portteja taidemaailman tunnustuksien saamiselle. Ei siis ole yhdentekevää missä ja etenkin keiden toimiessa opettajina koulutus on saatu. (Ks. esim. Karhunen & Rensujeff 2006, 22–25; Åstrand 2010, 7–10.)

Artikkelimme lähestyy taidealojen koulutusta ensisijaisesti koulutuspolitiikan viitekehyksessä. Tarkastelumme kohteena on taidealojen koulutuksen määrällinen kehitys 1980-luvulta 2010-luvulle korkeakoulutuksessa. Analysoimme koulutuksen määrän kehitystä niin aloituspaikkamäärien kuin tutkintojenkin osalta peilaten sitä taide- ja kulttuurialaa koskevien koulutuspoliittisten asiakirjojen kannanottoihin ja toimenpide-ehdotuksiin. Määrällisen aineiston ja asiakirjatiedon synteessä tarkoituksenamme on tuottaa analyysi taidealojen koulutuksen määrällisestä kehityksestä ja näiden muutosten syistä huomioiden taiteenala- ja koulutusastekohtaiset erot. Keskitymme korkea-asteen, eli yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tarjoamaan taidealojen ammatilliseen koulutukseen². Tarkastelemme artikkelissamme taiteen koulutusta kulttuurialan koulutuksesta erillisenä kokonaisuutena. Tätä kautta tavoitteenamme on jäsentää taidealojen koulutuksen ydinaluetta ja sen kehitystä. Niinpä emme käsittele esimerkiksi tuottajakoulutuksen kaltaisia taidemaailman toiminnan kannalta sinänsä kiintoisia kulttuurialan koulutuksen osa-alueita. Kirjoituksessa taiteen koulutusta lähestytään samantyyppisistä lähtökohdista kuin Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikössä 2000-luvun alussa toteutetussa taidealan koulutusta koskeneessa tutkimusprojektissa, jonka loppuraporttina ilmestynyt Paula Karhusen ja Kaija Rensujeffin (Karhunen & Rensujeff 2006) kirjoittama julkaisu ”Taidealan koulutus ja työmarkkinat” on viimeisin laajamittainen katsaus taiteen koulutukseen Suomessa.

Taiteen koulutuksen erityispiirteet eivät juurikaan tule esille yleisiä koulutuspoliittisia tavoitteita asetettaessa. Tämä liittyy osaltaan siihen, että koulutuspoliittisia tavoitteita asetettaessa ja niiden vaikuttavuutta tutkittaessa taidealat kadotetaan usein osaksi kulttuurialojen laajempaa kokonaisuutta, mikä ei tulosten luotettavuuden kannalta aina ole eduksi. Taiteen koulutus ei ole systemaattisesti koulutuspolitiikan kohteena, eikä sitä koskevia

2 Monialayliopistojen ideologinen perusta on muun muassa humboldtilaisessa monialaisessa sivistysihanteessa. Nykyisten taideyliopistojen tausta on sen sijaan pikemminkin erilaisten taitojen opettamisessa. Sen johdosta taidealojen yliopistollisessa koulutuksessaakin kohtaa tänä päivänä niin perinteinen yliopistoideologia kuin myös ammatillisen koulutuksen traditio. Sen vuoksi on perusteltua kutsua yliopistojen taidealojen koulutusta myös ammatilliseksi koulutukseksi. Hienovaraisemmin tarkastellen eri taiteenalojen korkeakoulutuksen taustalla on toisistaan poikkeavia traditioita, joista esimerkiksi taideakatemiamaali on vaikuttanut vahvasti kuvataiteen koulutukseen. Tässä artikkelissa emme perehdy korkeakouluopetusta antavien yksikköjen ideologiseen traditioon.

tietoja eritellä osana koulutuspolitiikan yleisiä seurantajärjestelmiä. Esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriö puhuu peruskoulujen ja lukioiden opetussuunnitelmien yhteydessä kyllä ”taidekasvatuksesta”, mutta heti yleissivistävän koulutuksen ulkopuolelle siirryttäessä hukkaa taidealat osaksi ”kulttuurialojen koulutuksen yleiskäsitettä”(ks. esim. OKM 2010). Kulttuurialan koulutukseen luetaan opetushallinnon koulutusluokituksen mukaan kuuluvaksi käsi- ja taideteollisuuden, viestintä- ja informaatiotieteiden, kirjallisuuden, teatterin ja tanssin, musiikin, kuvataiteen sekä kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen koulutus (Opetushallinnon koulutusluokitus 2002)³. Vain osa tästä koulutuksesta on taidealojen koulutusta. Taiteen koulutuksen määrittelyä hankaloittaa myös se, että eri alaluokittelut pitävät sisällään varsin erilaisia koulutusohjelmia. Esimerkiksi viestintä- ja informaatiotieteisiin sisältyy koulutusohjelmia, jotka valmistavat niin kirjastoalalle, toimittajan ammattiin kuin elokuvaohjaajaksikin.

Mitä taidealojen koulutuksella sitten tarkoitetaan ja miten se eroaa kulttuurialan koulutuksesta laajemmin? Aikaisemmissa taidealojen koulutusta käsittelevissä tutkimuksissa ei ole hyödynnetty Tilastokeskuksen tai Opetushallituksen luokituksia sellaisenaan, vaan taidealojen koulutuksen käsite on konstruoitu erikseen kunkin tutkimuksen omista lähtökohdista käsin. Yleisesti ottaen taidealoiksi on määritelty ne itsenäiset taiteenalat, jotka kuuluvat julkisen taidepolitiikan piiriin hyödyntäen kulloinkin taidehallinnon käyttämää taiteenalajaottelua (ks. esim. Karhunen & Rensujeff 2006, 9). Tällä hetkellä näitä aloja ovat arkkitehtuuri, elokuvataide, kirjallisuus, kuvataide, kuvitus ja sarjakuva, mediataide, muotoilu, musiikki, näyttämötaide, performanssi- ja esitystaide, sirkustaide, valo- ja äänitaide, valokuvataide ja ympäristötaide. Kaikille näistä taiteenaloista ei kuitenkaan ole olemassa omaa koulutusohjelmaa. Koulutusohjelma voi joko puuttua kokonaan, kuten kirjallisuudessa, tai toisaalta myös sisältyä osaksi jotain laajempaa koulutusohjelmakokonaisuutta. Tässä artikkelissamme käsittelyssä olevat taiteenalat on ryhmitelty viiteen kokonaisuuteen, jotka ovat (i) taideteollisuus, (ii) audiovisuaalinen ala, (iii) teatteri, tanssi ja sirkus, (iv) musiikki ja (v) kuvataide (ks. asetelma 1). Olemme siis rajanneet tarkastelun ulkopuolelle joitain taiteen ja kulttuurin alan tutkintoja. Esimerkiksi arkkitehtikoulutus on jätetty tarkastelun ulkopuolelle, koska arkkitehtien asema taiteen kentällä poikkeaa monilta osin muista taiteilijoista. Monet arkkitehdit eivät myöskään itse määrittele itseään taiteilijoiksi, vaan identifioituvat ammatillisesti yksinkertaisesti arkkitehdeiksi. (Rensujeff 2014, 20–23.)

3 Vrt. myös Tilastokeskuksen koulutusluokituksen (2011) humanistisen ja taidealan koulutuksen käsitteeseen, jossa taiteen koulutus viittaa yliopistokoulutuksen osalta lähes ainoastaan taiteen maisterin koulutukseen ja alempien korkeakoulututkintojen osalta moninaiseen joukkoon taideteollisuuden, musiikin, kuvataiteen, teatteri- ja tanssialan koulutusta.

*Asetelma 1: Taiteen ammatillinen koulutus taiteenaloittain ja tutkintonimikkeittäin ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa vuonna 2015**

<i>Taiteenala Taiken vuonna 2015 käyttämän taiteenalajaotuksen mukaan</i>	<i>Artikkelissa käyttämämme koulutusluokitus</i>	<i>Ammattikorkeakoulun perustutkinto (amk-tutkinto)</i>	<i>Yliopiston ylempi perustutkinto (maisterin tutkinto)</i>
Elokuvataide Kuvataide Kuvitus ja sarjakuva Mediataide Muotoilu Näyttämötaide Valo- ja äänitaide Valokuvataide Ympäristötaide	Taideteollisuus	Artenomi AMK Muotoilija AMK Konservaattori AMK Vestonomi AMK	Taiteen maisteri
Elokuvataide Mediataide Valo- ja äänitaide	Audiovisuaalinen ala	Medianomi AMK	Taiteen maisteri
Näyttämötaide Performanssi- ja esitystaide Sirkus Tanssitaide Valo- ja äänitaide	Teatteri, tanssi ja sirkus	Tanssinopettaja AMK Teatteri-ilmaisun ohjaaja AMK	Tanssitaiteen maisteri Teatteritaiteen maisteri
Musiikki	Musiikki	Muusikko AMK Musiikkipedagogi AMK	Musiikin maisteri
Kuvataide Kuvitus ja sarjakuva Mediataide Performanssi- ja esitystaide Valo- ja äänitaide Valokuvataide Ympäristötaide	Kuvataide	Kuvataiteilija AMK	Kuvataiteen maisteri

* Taiken taiteenalajaotuksen mukaiset taiteenalat voivat tässä asetelmassa kuulua useammalle kuin yhdelle koulutusluokituksen mukaiselle taiteenalalle. Koulutusluokituksen mukaiset taiteenalat ovat siten toisensa poissulkevia.

Artikkelimme koostuu johdannon ja yhteenvedon ohella kolmesta käsittelykappaleesta. Aluksi luomme katsauksen taiteen koulutuksen historiaan ja kehitykseen Suomessa. Seuraavassa kappaleessa käsittelemme taidealojen koulutuksen taide- ja koulutuspoliittisia tavoitteita. Tässä tarkastelemme, miten taidealojen koulutusta on eri aikoina pyritty kehittämään. Käsittelemme aihetta erilaisten taiteen ja kulttuurin sekä koulutuksen alan politiikka-asiakirjojen perusteella. Kolmas käsittelykappale sisältää artikkelimme määrällisen analyysiosuuden, jossa käsittelemme nykyisten korkeakoulujen taidealojen koulutuksen kehitystä 1980-luvulta 2010-luvulle. Lisäksi luomme katsauksen aloituspaikkojen määriin lyhemmällä aikaperspektiivillä. Päätämme artikkelimme yhteenvetolukuun, jossa tiivistämme tekemämme keskeisimmät havainnot ja esitämme aihetta koskevia relevantteja jatkotutkimusaiheita.

Taidealojen koulutuksen kehitys ja rakenne 1980-luvulta 2010-luvulle

2.1 Taiteen koulutuksen historiallinen kehitys ja erityispiirteet

Taiteen koulutuksen juuret ulottuvat Suomessa 1800-luvulle, jolloin ensimmäiset taidekoulut syntyivät kuvataiteen, käsi- ja taideteollisuuden ja musiikin aloille. Teatteri- ja tanssikoulutus aloitettiin 1900-luvun alussa. (Kuusisto 2000; Karhunen & Rensujeff 2006, 15.) 1800-luvulla tapahtuneen taidealojen perusoppilaitosten perustamisen jälkeen taiteen koulutus on laajentunut ja kehittynyt monin tavoin. Se on virallistunut, päässyt lakisääteisen valtionavun piiriin sekä laajentunut sisällöllisesti. Yhä uusia ammattiryhmiä ja taiteenlajeja on tullut mukaan koulutusjärjestelmään. Näin on tapahtunut esimerkiksi musiikissa, jonka osalta aloitettiin kevyen musiikin koulutus 1970-luvulla ja musiikin teknologian koulutusohjelma 1990-luvulla (Karhunen & Rensujeff 2006, 16). Suhteessa muuhun ammatilliseen peruskoulutukseen ja opistoasteen koulutukseen taidekouluilla oli pitkään muita oppilaitoksia enemmän taidekentän kautta tulevaa itsenäisyyttä, mutta niiden siirryttyä täysimääräisen valtionavun piiriin 1980-luvulla esimerkiksi opettajien kelpoisuusehtojen määrittäminen siirtyi opetusministeriölle eli ”taidemaailman ulkopuolelle” (ks. Salokannel 2003). Tultuaan osaksi yleistä koulutushallintoa taidealojen koulutus on osaltaan menettänyt erityisasemansa. Toisaalta muutoksella on ollut positiivisia vaikutuksia taiteen koulutuksen taloudelliseen resursointiin. (Karhunen & Rensujeff 2006, 18.) Koulutuspolitiikan puolella ei

sen suhteen ole esitetty erillisiä tavoitteita⁴. Taidealat ovat mukana yleisissä koulutuspoliittisissa linjauksissa, mutta useimmiten kulttuurialan tai vieläkin laajemman opetus- ja kulttuurialan sisällä.

Taidealojen koulutus on nykyisin hyvin kattavaa. Vakiintuneimmista taiteenaloista ainoastaan kirjallisuuden alalta puuttuu tutkintoon johtava kirjailijakoulutus. Lähes kaikki uudemmat taiteenalat kuten esimerkiksi sirkustaide ovat etabloituessaan tulleet jossakin muodossa osaksi muodollista koulutusjärjestelmää. Taidealojen koulutuksen historiallinen kehitys kuvataan tiivistetysti asetelmassa 2. Siitä käy ilmi, että taidealojen koulutus eli 2000-luvulle saakka laajenemisen aikakautta, jolloin koulutusta antavien yksiköiden määrä kasvoi ja uudet taiteenalat etabloituivat osaksi virallista koulutusjärjestelmää. Tällä hetkellä koulutusta antavien oppilaitosten ja koulutusohjelmien kasvu vaikuttaa pysähtyneen tai jopa kääntyneen laskuun, sillä taidealojen korkeakoulutuksen sisällä on toteutettu viime vuosina useita uudelleenjärjestelyjä, joissa oppilaitokset ovat luopuneet joistakin koulutusohjelmista tai vaihtaneet keskenään koulutusohjelmia. Järjestelyt rikkoivat osin jopa ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen koulutusvastuiden raja-aitoja, kun esimerkiksi Taideteollinen korkeakoulu (nyk. Aalto-yliopiston taiteen ja suunnittelun korkeakoulu) päätti luopua muutamaksi vuodeksi valokuvataiteen kandidaattivaiheen koulutuksesta.

Uusien taidealojen koulutusta antavien oppilaitosten luomisen sijaan tällä hetkellä käynnissä on pudotuspeli, jossa osa koulutusta antavista yksiköistä elää jatkuvan lakkautusuhan alla. Pudotuspeliä pelataan erityisesti ammattikorkeakouluissa, joissa taidealojen koulutuksen kehittäminen on usein jäänyt korkeakouluverkon rakenteellisen kehittämisen jalkoihin. Tämä voidaan havaita tarkasteltaessa muutoksia, joita tehtiin vuonna 2013 käydyissä toimilupaneuvotteluissa opetus- ja kulttuuriministeriön ja ammattikorkeakoulujen välillä.

4 Opetushallituksen alaisuudessa toimii 26 eri aloja edustavaa koulutustoimikuntaa, jotka seuraavat ja kehittävät alan koulutuspoliittisia tavoitteita. Taidealojen koulutusta käsittelevät näistä kuvataiteen, musiikki-, teatteri-, ja tanssialan, taideteollisuusalan-, ja viestintäalan koulutustoimikunnat. Monilla taidealoilla koulutustoimikuntien rooli on jäänyt vähäiseksi johtuen muun muassa siitä, ettei aloilla ole koulutustoimikuntajärjestelmän toimintalogiikan edellyttämää selkeää työntekijä-työnantaja -erottelua. Esimerkiksi kuvataiteen alalla työnantaja edustaa Galleristit ry.

Asetelma 2: Taiteen korkeakoulutuksen kehitys Suomessa

1800-luku	Aalto-yliopiston taiteen ja suunnittelun korkeakoulun sekä Taideyliopiston edeltäjät perustetaan (useita oppilaitoksia, jotka perustetaan 1840-luvun ja 1890-luvun välissä)
1900–1940- luvut	Taiteilijakoulutusta antavien oppilaitosten määrä kasvaa ja koulutus laajenee uusille aloille (mm. Kansallisoopperan balettikoulu perustetaan 1921, Kansallisteatterin oppilaskoulu 1906, Suomen Näyttämöopisto 1920 ja Vapaa taidekoulu 1935).
1950–1960- luvut	Taiteilijakoulutusta antavien oppilaitosten määrä kasvaa ja koulutus laajenee uusille aloille (mm. elokuvataiteen koulutus alkaa Taideteollisessa korkeakoulussa 1959, Tampereen yliopistoon perustetaan Draamastudio 1960 ja näyttelijäntutkimuslaitos 1966)
1970–1980- luvut	Taiteilijakoulutusta antavien oppilaitosten määrä kasvaa ja koulutus laajenee uusille aloille (mm. valo- ja äänisuunnittelun koulutus alkaa 1980-luvulla, tanssitaiteen laitos perustetaan Teatterikorkeakouluun 1983). Taidealan ylintä opetusta antavat oppilaitokset saavat korkeakoulustatuksen (Taideteollinen korkeakoulu 1973, Teatterikorkeakoulu 1979 ja Sibelius-Akatemia 1980).
1990-luku	Taiteilijakoulutusta antavien oppilaitosten määrä kasvaa ja koulutus laajenee uusille aloille (mm. viestintä- ja kuvataidealalle medianomin tutkinto vuonna 1991), johon vaikuttaa erityisesti ammattikorkeakoulukokeilun alkaminen 1991. Kuvataideakatemia saa korkeakoulustatuksen vuonna 1993.
2000-luku	Taiteilijakoulutusta antavien oppilaitosten määrän kasvu ja koulutuksen laajeneminen tyrehtyy, kun viimeiset väliaikaiset ammattikorkeakoulut muuntuvat vakinaisiksi 2000-luvun alussa, uudet kokeilut (esim. animaation, elokuvanäyttelemisen ja nukketeatterin ammattikorkeakoulututkinnot) jäävät lyhytaikaisiksi.
2010-luku	Taiteilijakoulutusta antavien oppilaitosten määrä vähenee, kun pienet taideyliopistot fuusioidaan uusiin korkeakoulukokonaisuuksiin (Aalto-yliopisto 2010, Taideyliopisto 2013) ja eräät ammattikorkeakoulut luopuvat taiteilijakoulutuksesta.

Nykyisin taidealan oppilaitokset ovat osa yleistä koulutusjärjestelmää ja niitä koskevat samat säädökset, tavoitteet ja mittarit kuin muitakin oppilaitoksia. Taidealalle ammatillaisia kouluttavilla oppilaitoksilla on kuitenkin myös joitakin ominaispiirteitä, jotka erottavat ne muiden alojen koulutuslaitoksista. Taiteen kentän kannalta on edelleen keskeisintä se, että taidealojen oppilaitoksissa opettajat ovat usein itsekin taiteilijoita. Kulttuurialojen koulutuksessa käytetään myös muita aloja enemmän resursseja henkilökohtaiseen opetukseen (OPH 2010, 38). Taidealojen oppilaitokset suuntautuvat opetustyössään nimenomaisesti taiteen kentälle, eivät työmarkkinoille yleensä. Ne harjoittavat yhteistyötä taiteen kentän kanssa traditionaalisten työnantajien tai liike-elämän sijaan (poikkeuksena taideteollisuus ja audiovisuaalinen ala). Myös koulutuksen tavoitteet liittyvät taidemaailmaan. (Karhunen & Rensujeff 2006, 24–25.) Taidealojen oppilaitoksilla on niin ikään omat vaatimuksensa opin- näytteiden ja tutkintojen suhteen.

2.2 Yliopistokoulutus

Nykyisen taidealojen yliopistokoulutuksen juuret ovat yksityisissä taideoppilaitoksissa, jotka saivat korkeakoulustatuksen 1970-luvulta alkaen. Taideoppilaitosten kiinnittyminen koulutushallintoon alkoi 1960-luvulla ja taiteen koulutuksen historiassa merkittävä virstanpylväs oli 1970–1990-luvuilla siirtyminen yksityisistä oppilaitoksista valtion omistamiin korkeakouluihin (ks. asetelma 3). Vuoden 1987 korkeakoulujen kehittämislaki vahvisti taidekorkeakoulut osaksi yleistä korkeakoulujärjestelmää. Viimeisenä lenkinä tässä kehitysketjussa oli Kuvataideakatemia eli entinen Suomen taideakatemian koulu (Ateneum), joka saavutti korkeakoulustatuksen vuonna 1993. Yliopistolain uudistuksen yhteydessä vuonna 1998 ryhdyttiin taidealojen korkeakouluista käyttämään termiä taideyliopistot, jotta ne erottautuisivat samoihin aikoihin opistoasteen taideoppilaitosten pohjalta luoduista taidealan ammattikorkeakouluyksiköistä. Yliopisto- ja ammattikorkeakoululaitoksiin kiinnittyminen merkitsi taidealojen koulutusta antaneille oppilaitoksille muun muassa määrärahojen kasvua. Ammattikorkeakoulujärjestelmän luomisen yhteydessä käytiinkin useita kamppailuja siitä, mille koulutusjärjestelmän portaalle mikäkin koulutusyksikkö sijoittuu. Näiden kamppailujen myötä esimerkiksi Lapin yliopistoon perustettiin vuonna 1990 taiteiden tiedekunta ja Rovaniemen taide- ja käsiteollisuusoppilaitos yhdistettiin tiedekuntaan vuonna 1996 samaan aikaan kun muita vastaavan kaltaisia yksiköitä muunnettiin osaksi ammattikorkeakouluja.

Pian kaikkien taideyliopistojen valtiollistamisen jälkeen käynnistyi keskustelu niiden yhdistämisestä yhdeksi yhtenäiseksi taideyliopistoksi. Opetusministeriö teki 2005 päätöksen hankkeesta, jonka keskeisenä tavoitteena oli luoda Kuvataideakatemiasta, Taideteollisesta korkeakoulusta ja Teatterikorkeakoulusta muodostuva korkeakoulukeskittymä pääkaupunkiseudulle toiminnallista ja hallinnollista yhteistyötä sekä organisaatorakenteita kehittämällä. Päätöksen jälkeen käynnistettiin selvitystyö näiden kolmen taideyliopiston hallinnon uudistamiseksi. Turo Virtasen (2006) tekemässä selvityksessä päädyttiin esittämään kahta vaihtoehtoista mallia. Ensimmäinen vaihtoehto oli Kuvataideakatemian, Teatterikorkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun yhdistäminen kokonaisuudessaan yhdeksi monialaiseksi taideyliopistoksi nimeltään Helsingin taideyliopisto (Helsinki University of Arts). Toisena vaihtoehtona oli toteuttaa yhdistäminen ilman Taideteollisen korkeakoulun muotoilun osastoa. Tässä ehdotuksessa Taideteollisen korkeakoulun muotoilun osasto sekä ”mahdollisesti joitakin muita oppiaineita” yhdistettäisiin omaksi erilliseksi osastokseen osaksi Teknillistä korkeakoulua. Selvityksessä ei suoranaisesti otettu kan-

taa siihen, kumpi esitetyistä vaihtoehtoista olisi parempi. Kuitenkin eri vaihtoehtojen hyviä ja huonoja puolia puntaroidessa esiin nousee kiinnostava eronteko perinteisten, ”kriittistä taiteilijuutta” tavoittelevien taiteenalojen (kuvataide, näyttämötaide) ja ”innovaatiohakuisten” alojen (muotoilu) välillä. Kuten selvityksessä todetaan, ”[m]olemmilla suunnilla voidaan edistää suomalaisen kulttuurin vientiä, mutta strategiat ovat erilaisia”. (Virtanen 2006, 57–58.)

Helsingin taideyliopiston perustamissuunnitelma meni kuitenkin uusiksi, kun Vanhasen II hallituksen hallitusohjelmassa huhtikuussa 2007 sovittiin Aalto-yliopiston toteuttamisesta liittämällä Helsingin kauppakorkeakoulu, Taideteollinen korkeakoulu ja Teknillinen korkeakoulu yhteen uudeksi säätiöyliopistoksi (Vanhanen II 2007, 30). Toimintansa uusi Aalto-yliopisto aloitti vuoden 2010 alussa. Vuoden 2012 alussa Aalto-yliopiston rakennetta uudistettiin yhdistämällä vanha Taideteollinen korkeakoulu ja vanhan Teknillisen korkeakoulun (Insinööritieteiden korkeakoulun) arkkitehtuurin laitos Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakouluksi. Perustamisvaiheessa Aalto-yliopisto sai osakseen myös vastustusta erityisesti Taideteollisen korkeakoulun taholta. Kriitikot puolsivat taiteen autonomisen aseman säilyttämistä, jonka he katsoivat olevan ristiriidassa innovaatioyliopistohankkeen kanssa. (Helsingin Sanomat 13.4.2007.)

Jäljelle jääneet helsinkiläiset taideyliopistot, Kuvataideakatemia, Teatterikorkeakoulu ja Sibelius-Akatemia yhdistettiin lopulta vuoden 2013 alussa uudeksi Taideyliopistoksi, jonka sisällä nämä vanhat taideyliopistot ovat toistaiseksi säilyttäneet akatemioina verrattain itsenäisen aseman. Taideyliopistouudistusta tehtäessä painotettiin erityisesti halua ”vahvistaa (...) taiteen asemaa ja autonomiaa yhteiskunnassa sekä koko Suomen taide- ja kulttuurielämää” (Sivistysvaliokunnan mietintö 2/2012). Taideyliopiston perustamisen nähtiin myös keventävän hallintoa, mutta se ei ollut tai ainakaan sitä ei esitetty uudistuksen tärkeimpänä perusteena.

Taideyliopiston ja Aalto-yliopiston lisäksi taidealoja voi opiskella myös Lapin yliopistossa sekä Tampereen yliopistossa⁵, joista molemmat ovat luonteeltaan monialayliopistoja. Tampereen yliopistossa on koulutettu näyttelijöitä 1960-luvulta lähtien näyttelijäntutkinto-ohjelmalla, jonka nimi muutettiin vuonna 2011 teatterityön tutkinto-ohjelmaksi⁶. Lapin yliopistossa on voinut vuodesta 1990 alkaen opiskella taideteollisen alan koulutusohjelmissa.

5 Lisäksi Oulun yliopisto ja Tampereen teknillinen yliopisto tarjoavat taidealojen osalta arkkitehtuurin koulutusta. Koska emme käsittele artikkelissamme arkkitehtuuria, rajautuvat myös ko. yliopistot tarkastelumme ulkopuolelle.

6 Tampereen yliopistossa toimi vuosina 1960–1976 myös Draamastudio, jossa oli mahdollista koulutautua mm. ohjaajaksi.

Yliopistot tarjoavat myös taidealojen jatkokoulutusta. Lisen-
siaatin ja tohtorin tutkintojen suorittaminen tuli taideyliopistoissa
mahdolliseksi 1980–90-lukujen vaihteessa. Eri taiteenaloilla on suh-
tauduttu eri tavoin jatkotutkintoihin ja niihin läheisesti liittyvään
taiteelliseen tutkimukseen (ks. Lampela 2012). Sibelius-Akatemia
on esimerkiksi eriyttänyt taiteelliset ja tieteelliset jatkotutkinnot
selkeästi toisistaan, kun taas Kuvataideakatemiassa kaikkia jatko-
opintoja jäsennetään taiteellisen tutkimuksen käsitteen kautta. On
oletettavaa, että kasvanut jatko-opiskelijoiden määrä johtuu aina-
kin osittain siitä, että jatko-opinnot tarjoavat mahdollisuuden tai-
teellisiin projekteihin ja apurahoihin.

2.3 Ammattikorkeakoulutus ja opistoaste

Ammattikorkeakoulut syntyivät suomalaisen korkeakoulutuksen
kentälle uutena kokonaisuutena 1990-luvulla. Ensimmäiset kokei-
luluontoiset ammattikorkeakoulut perustettiin 1990-luvun alussa,
ja ne rakentuivat aikaisemman opistoasteen ja amatillisen kor-
kea-asteen pohjalle. Uutta järjestelmää perusteltiin muun muassa
silloisen koulutusjärjestelmän epäkohdilla, koulutuksen laadun
kehittämispyrkimyksillä sekä yhteiskunnassa ja työelämässä ta-
pahtuneilla muutoksilla. Mainittakoon, että lähes samoilla argu-
menteilla perusteltiin keskiasteen koulu-uudistusta parikymmentä
vuotta aikaisemmin. (Salminen 2001, 73–77.)

Ammattikorkeakoulujen edeltäjinä pidetään monta kehitysvai-
hetta jo aiemmin kokenutta opistoasteen koulutusta, jonka ole-
massaolo lakkasi ammattikorkeakoulujen vakiintumisen myötä.
Opetusministeriö aloitti ammattikorkeakoulukokeilun vuonna
1991, jolloin opistoasteen oppilaitosten yhteistyönä käynnistettiin
ensimmäiset ammattikorkeakoulukokeilut. Ensimmäiset vakinais-
sella valtioneuvoston toimiluvalla toimineet ammattikorkeakoulut
aloittivat toimintansa elokuussa 1996 ja 2000-luvun alussa entinen
opistoaste oli muuntunut kokonaisuudessaan ammattikorkea-
kouluasteeksi. Ammattikorkeakoulujen kehittämisellä oli merki-
tyksensä myös taiteen koulutuksen kehittymiseen. Monet pitkän
historian omanneet pienet taideoppilaitokset liitettiin uudistuksen
yhteydessä osaksi ammattikorkeakouluja. Samalla ammattikorkea-
kouluissa aloitettiin monia kokonaan uusia taiteilija-ammatteihin
johtavia koulutusohjelmia.

Ammattikorkeakoulut ovat osa Suomen korkeakoulujärjestel-
mää. Ammattikorkeakoulutus on vahvasti työelämään suuntau-
tuvaa koulutusta, joka tarjoaa ”käytäntöön suuntautuvan vaihto-
ehdon yliopisto-opinnoille”. Ammattikorkeakoulututkinto vastaa
laajuudeltaan alemmaa yliopistotutkintoa. Ammattikorkeakou-

lututkintojen lisäksi oppilaitokset tarjoavat ammatillisia erikoistumisopintoja, aikuiskoulutusta sekä mahdollisuuden ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittamiseen. Ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot perustuvat selkeästi eri lähtökohdille kuin yliopistojen maisterintutkinnot, eikä niitä ole siten mielekästä rinnastaa toisiinsa, vaikka koulutusjärjestelmän tasolla kysymys on samantasoisista ylemmistä korkeakoulututkinnoista. Taidealojen ylempiä ammattikorkeakoulututkintoja ei ole tarjolla monessakaan oppilaitoksessa.

Taiteen koulutuksen taide- ja koulutuspoliittiset tavoitteet

3.1 Taidealojen koulutusta koskeva politiikka 1960-luvulta 1990-luvulle

Taidealojen koulutusta koskevat kannanotot ovat kuuluneet keskeisenä osana taide- ja kulttuuripoliittisiin linjauksiin jo vuosikymmenien ajan. Sen sijaan koulutuspoliittisissa linjauksissa taide on ollut vähäisemmässä roolissa. Koulutuspolitiikan puolella taidealan koulutus on useimmiten niputettu laajemman kulttuurialan koulutuksen käsitteen alle, mikä on johtanut usein melko yleisluontoiseen tavoitteenasetteluun. Toisaalta esimerkiksi koulutustarvetutkimuksissa on saatettu riittävän aineiston puutteessa tukeutua yksittäisiä taiteenaloja koskeviin tietoihin tai kulttuuripoliittisiin dokumentteihin, joiden käyttökelpoisuus analyttisen arvion tekemiseksi saattaa olla ongelmallista. Taidealojen koulutusta koskeva koulutuspoliittinen keskustelu on siis elänyt paikoin melko irrallisena sitä koskevasta kulttuuripoliittisesta tavoitteenasettelusta. Käymme seuraavaksi läpi sitä, millaisen roolin kulttuuri- ja koulutuspoliittinen keskustelu on eri aikoina antanut taiteen koulutukselle ja sitä koskevalle koulutuspolitiikalle.

Taidealan ammatillinen koulutus oli vielä 1960-luvulla varsin kehittymätöntä. Taidekentän ensisijainen huolenaihe olikin koulutuksen valtionavustusten saaminen lakisääteisiksi ja toisaalta koulutuksen organisoiminen eri taiteen aloilla. Tuolloin taidekoulutuksen rahoitus hoidettiin pääasiassa harkinnanvaraisten veikkausvoittovarojen kautta, eikä Taideteollista oppilaitosta lukuun

ottamatta lakisääteistä valtionavustusjärjestelmää ollut⁷. Valtion taidekomitean mietinnössä vuonna 1965 koulutuksen ongelmiksi kirjattiin mm. pitkän tähtäimen koulutussuunnitelmien puuttuminen, opettajapula sekä puute opiskeluvälineistä ja tiloista. 1960-luvun keskeinen taidepoliittinen viesti olikin koulutuksen lisääminen ja tehokas organisoiminen. (Valtion taidekomitean mietintö 1965, 42; 52.)

1970-luvulla valtion taidehallinnossa valmistui lukuisia taidealojen koulutusta koskevia mietintöjä ja selvityksiä⁸. Näiden pohjalta valtioneuvoston taidepoliittinen selonteko vuodelta 1978 paneutui myös koulutuskysymyksiin. 1970-luvun merkittävimmät linjaukset liittyivät oppilaitosten taloudellisen aseman parantamiseen ja vakinaistamiseen sekä koulutuksen alueelliseen laajentamiseen. Koulutuksen ongelmana pidettiin edelleen resurssipulaa sekä hieinan epämääräistä asemaa muun koulutuksen kentässä. Erityisesti korkeakoulutasoinen taidekoulutus haluttiin kytkeä kiinteämmin ”korkeakoululaitoksen yleiseen kehittämiseen”. 1970-luvulle tyypillistä oli ajatus alueellisesta demokratiasta ja koulutuksen saavutettavuudesta. Eri taiteenaloja koskevissa dokumenteissa tuotiin esiin myös näkemyksiä työllisyydestä ja koulutustarpeesta, mutta ne eivät vielä tässä vaiheessa saaneet paljonkaan sijaa laajemmissa taidepoliittisissa tavoitteissa. (Hallituksen taidepoliittinen...1978; Kuvataiteen koulutus- ja museotoimikunnan mietintö 1973.) Määrällisiä koulutustarve-ennusteita kuitenkin tehtiin jo 1960- ja 1970-luvuilla. Tällöin mietinnöissä korostettiin erityisesti taiteen ja kulttuurin merkityksen lisääntymistä tulevaisuudessa ja sen kautta myös koulutuspaikkojen lisäämisen tarvetta. (Koulutus rakennekomitea 1969, 81; Karhunen & Rensujeff 2006, 20.) Ennakoinneista huolimatta taiteilijoiden määrä kuitenkin kasvoi jopa ennakoitua nopeammin (Karttunen 2004, 24). Eri taiteenalojen tilanne oli kuitenkin erilainen. Esimerkiksi musiikkialalla laadittiin mietintö, jossa vaadittiin opettajien ja orkesterimuusikoiden koulutuksen lisäystä. Kuvataiteen koulutus- ja museotoimikunnan mietinnössä puolestaan todettiin, ettei kuvataiteen koulutusmääriä tarvitse lisätä kuvataiteilijoiden työllisyystilanteeseen nojaten – suuri osa koulutetuista kuvataiteilijoista ei nimittäin ollut saanut koulutustaan vastaavaa työtä. (Karhunen & Rensujeff 2006, 20.)

1980-luvulla taidekorkeakoulut tulivat lopullisesti osaksi korkeakoululaitosta. Resurssien osalta se merkitsi määrärahojen voimakasta kasvua. Taidekorkeakoulujen kohdalla määrärahojen

7 Taideteollinen oppilaitos valtiollistettiin vuonna 1965 Taideteolliseksi korkeakouluksi (nyk. Aaltoyliopiston Taiteen ja suunnittelun korkeakoulu). Laki musiikkioppilaitosten valtionavusta tuli voimaan vuonna 1969.

8 Mm. Kuvataiteen koulutus- ja museotoimikunnan mietintö (1973), Teatterikoulutuksen uudistamistoimikunnan mietintö (1972), Taide-, koti- ja käsiteollisen tuotesuunnittelun koulutustoimikunnan mietintö (1974), Musiikinopetustoimikunnan mietintö (1974).

kasvu ajoittuu juuri 1980–90-lukujen vaihteeseen. Hallinnollisesti taidealojen koulutusta koskevat päätökset siirtyivät opetusministeriön taideosastolta tiedeosastolle ja tavallaan ne tuolloin lakkasivat olemasta nimellisesti taidepolitiikkaa. Vaikka sulautuminen osaksi korkeakoululaitosta oli ollut tavoitteena pari vuosikymmentä, myöhemmissä arvioinneissa todettiin, ettei yhdistyminen muiden korkeakoulujen kanssa kuitenkaan täysin ratkaissut taidekorkeakoulujen ”identiteettiongelmiä”. Identiteettiongelmiin liittyi muun muassa kysymys tutkintojen ja opinnäytteiden vaatimuksista sekä siitä, pitäisikö taidealojen koulutuksessa soveltaa tiedekoulutuksen tai yleisen ammattikoulutuksen rakenteita ja säädöksiä. Koulutuksen muutosten positiivisena seurauksena pidettiin sitä, että ammattikunta oli professionaalistunut ja ammatillinen koulutus erikoistunut, jonka seurauksena taiteilijoiden ammatillinen arvostus oli kasvanut. Ongelmana nähtiin, että taiteen koulutus oli kehittynyt koordinoimattomasti. (Kupoli 1992, 165; 1980-luvun kulttuuripolitiikka 1991, 45, 37–38.) 1980-luvulla tehdyissä koulutustarvearvioinneissa todettiin edelleen, että taiteen kysyntä ja merkitys tulee lisääntymään yhteiskunnassa, erityisesti taideteollisuuden osalta. Tällä perusteltiin myös koulutuksen määrällistä tarvetta. (Mäkelä & Parviainen 1989, 37; Karhunen & Rensujeff 2006, 20.)

Erilaiset koulutustarve-ennusteet saivat 1980- ja 1990-luvuilla koulutuspolitiikan ohjaamisessa yhä suuremman merkityksen. Niissä taide- ja kulttuurialojen koulutuksen käsittelyä on usein leimannut optimismi: yhteiskunnan tuleva kehitys on haluttu nähdä kulttuurimyönteisenä ja myös tiedollista taustaa tällaiselle analyysille on löytynyt. Varsinaisesti työvoiman kehitystä koskevien tietojen lisäksi useissa asiakirjoissa korostuvat väestön ikääntyminen, lisääntyvä vapaa-aika, teknologian kehittyminen sekä luovuuden ja innovatiivisuuden merkitys kilpailukyvyn kasvattajana. Näiden ”mittareiden” pohjalta tehtiin etenkin 1990-luvulla johtopäätöksiä, jotka viittaisivat kulttuuri- ja taidealojen koulutuksen kasvattamisen tarpeeseen tai – kuten nykyisin mieluummin sanotaan – kulttuurialojen osaamisen kysynnän kasvuun. Esimerkiksi vuotta 2000 koskevassa ennusteessa (vuodelta 1989) todettiin yhdeksi kulttuurin keskeisimmäksi muutostekijäksi ”taiteen merkityksen kasvu tuotannossa ja työelämässä”. Arvio on analoginen nykyisen ”luovan toimialan” merkityksen kasvuennusteiden kanssa. Samassa dokumentissa lainataan koulutussuunnittelun neuvottelukunnan mietintöä (1988), joka näkee taiteellisen työn kasvun olevan sidoksissa vapaa-ajan kasvuun, viestinnän kehitykseen ja elämäntapojen muutokseen. Ajateltiin, että ”[m]uissa ammateissa toimineet saattavat entistä useammin irtautua vanhoista ammateistaan ja siirtyä vapaamuotoisempiin taiteellisen työn ammatteihin”. (Mäkelä & Parviainen 1989, 1, 29.)

1990-luvun laman seurauksena myös taiteilijoiden työtillaisuudet heikkenivät. Osaltaan tämän voidaan nähdä heijastuvan myös koulutuspolitiikkaan. Voidaan sanoa, että koulutuksen laajentaminen ja vakiinnuttaminen oli tavoitteena 1960–80-luvuilla ja 1990-luvulle tultaessa alettiin puhua koordinoimattomasta kehityksestä ja työllisyysmahdollisuuksien heikkenemisestä. Koulutettujen taiteilijoiden määrä nähtiin uhkana erityisesti taiteilijajärjestöjen kannanotoissa. (Ks. esim. Taiteilijan sosiaalinen ja... 1995.) Laman jälkeen nämä kannanotot kuitenkin hiipuivat ja etenkin uusien taiteenalojen piirissä (esim. mediataide) juuri koulutuksen lisääminen alettiin nähdä keskeiseksi keinoksi etabloida taiteenala paremmin osaksi suomalaista taiteen kenttään. Kiintoisasti viralliset taidepoliittiset linjaukset eivät kuitenkaan jakaneet edes 1990-luvun alun lamavuosina taiteilijajärjestöjen käsitystä. Esimerkiksi Kupoli-mietinnössä (1992) korostettiin, ettei ratkaisu ole koulutuksen vähentämisessä, ”koska yhteiskunnan tehtävä on ensisijaisesti tarjota mahdollisimman korkealaatuista taiteenalan ammatillista koulutusta”. Katsottiin, että taiteen laatu syntyy mahdollisimman laajasta joukosta korkeasti koulutettuja taiteilijoita, jotka myös ”itse vapaasti luovat itselleen työskentelymahdollisuuksia”. Huomio haluttiin koulutettavien määrän sijasta kiinnittää koulutuksen sisältöön. Sisällöllinen kehittäminen merkitsi Kupoli-mietinnön mukaan esimerkiksi sitä, että koulutuksen avulla taiteilijat sopeutuvat erilaisiin toimintatapoihin, työsuhteisiin, oppivat erilaisia tekniikoita ja niin edelleen. Lisäksi korostettiin kansainvälistymistä ja mahdollisimman laaja-alaista koulutusta. Pieni varaus edellisen vuosikymmenen uudistusten tuloksiin kuitenkin esitettiin, sillä taidekorkeakoulujen tutkintoja pidettiin ”ehkä liiaksi” perinteisten korkeakoulujen tutkintojen kaltaisina ja esitettiin, että tulisi pohtia miten taiteen erityisluonne voitaisiin ottaa tutkinnoissa huomioon. (Kupoli 1992, 165.)

3.2 Taidealojen koulutuspolitiikan kehitys 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä

2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä taidepoliittinen tavoitteenasettelu tapahtui ohjelmatyön kautta. Koulutusta sivuttiin muun muassa muotoilu- ja tanssipoliittisissa ohjelmissa. (esim. Muotoilu 2005! –ohjelma 2000; Tanssin tila ja tulevaisuus 1999). Taide- ja taiteilijapoliittisen työryhmän Taide on mahdollisuuksia –niminen ehdotus valtion taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi (TAO 2002) muodostui yhdeksi keskeiseksi 2000-luvun alun taide- ja taiteilija-

politiikkaa määrittävistä asiakirjoista. Samanaikaisesti myös koulutuspolitiikan saralla alettiin kiinnittää enemmän huomiota taiteilijakoulutukseen, erityisesti määrällisestä näkökulmasta.

Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen⁹ laatinut toimikunta asetettiin vuonna 2001. Asettamisen perusteena oli Lipposen II hallituksen linjaus taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelman laatimisesta (Lipponen II 1999). Työryhmän piti ohjelmaa laatiessaan huomioida myös taiteilijoiden sosiaalista ja taloudellista asemaa tarkastelleen TAISTO II –työryhmän esitykset (TAO 2002, 2–3). Ohjelmaehdotus on laaja ja siinä käsitellään taide- ja taiteilijapolitiikkaa monipuolisesti, myös taiteilijakoulutuksen osalta. Taide- ja taiteilijapoliittinen ohjelmaehdotus ottaa koulutuksen määrään yksiselitteisen kannan: taiteen ammatillisen koulutuksen määrää ei tule rajoittaa. Kuitenkin ohjelmassa esitetään myös pieni varaus toteamalla, ettei tämä ”kuitenkaan tarkoita sitä, ettei koulutuksen ja työmarkkinoiden välistä vuorovaikutusta tule seurata aiempaa tarkemmin ja pyrkiä välttämään epärealistisia ratkaisuja koulutuksen suhteen”. Edelleen ohjelmassa todetaan, ettei koulutuksen järjestäjien myöskään ”tule synnyttää koulutukseen hakeutuvissa vääriä mielikuvia tulevasta työllisyydestä ja ammattikuvan yksiselitteisyydestä”. (TAO 2002, 65.) Nämä ohjelmalinjaukset siis viittaisivat siihen, että opintojen työelämävastaavuutta tulisi edistää mieluummin koulutusten sisältöjen kuin koulutuspaikkamäärien osalta.

Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen linjaus taidealojen koulutukseen oli siis jotakuinkin sama kuin Kupolissa 1990-luvun alussa aiemmin. Edellisen vuosikymmenen tavoitteisiin on kuitenkin lisätty esimerkiksi yhteistyön korostaminen eri koulutusasteiden kesken. Yhteistyö on nostettu ohjelmaehdotuksessa keskeiseen rooliin osana taiteen koulutuksen uudistamista, mutta konkreettisella tasolla ohjelmaehdotus ei juuri ota kantaa tämän yhteistyön kehittämiseen. Ohjelmaehdotuksesta on kuitenkin luettavissa, ettei yhteistyöllä tavoitella niinkään esimerkiksi eri koulutusasteiden yhdistämispyrkimyksiä. Päinvastoin tekstissä painotetaan ”oman profiilin ja identiteetin löytymisen” tärkeyttä, joka on keskeisessä roolissa toimivien yhteistyösuhteiden luomiseksi. (TAO 2002, 63.)

Taide- ja taiteilijapoliittisessa ohjelmaehdotuksessa esitetyissä taiteen koulutusta koskevissa linjauksissa esiin nousee myös oleellisena osana taidealojen koulutuksen eroavaisuus eri koulutusasteiden välillä. Ohjelmaehdotuksessa huomautetaan, että taidealojen koulutuksen ylikoulutusta on tietyissä toisen asteen ja ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmissa, ei niinkään taideyliopistoissa. Ohjelmaehdotuksen mukaan ”[t]aiteen koulutuksessa

9 Myöhemmin viittaamme tekstissä asiakirjaan myös lyhemmin ”ohjelmaehdotuksena”.

tulee erityistä huomiota kiinnittää korkea-asteen koulutukseen. Tällä turvataan taiteilija-ammattiin haluavien mahdollisimman korkeatasoinen koulutus, luodaan edellytykset laadukkaalle taide-toiminnalle sekä vahvistetaan taiteen näkyvyyttä yhteiskunnassa.” (TAO 2002, 65.) Eri koulutusasteilla annettava taidealojen koulutus ja opetus siis eroaa toisistaan, ja tämä ero koetaan oleelliseksi myös koulutuspaikkamääriä mitoitettaessa.

Vuonna 2003 hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta (Valtioneuvoston... 2003). Periaatepäätös ammentaa elementtejä taide- ja taiteilijapoliittisesta ohjelmaehdotuksesta, mutta ei perustu suoraan sen varaan. Valtioneuvoston periaatepäätös painottaa ohjelmaehdotuksen tapaan korkea-asteen ja erityisesti yliopistokoulutuksen merkitystä. Tätä perustellaan mahdollisimman korkean taiteellisen laadun sekä taiteen yhteiskunnallisen näkyvyyden tavoittelulla. Samoin ohjelmaehdotuksen kanssa yhdenmukaisia tavoitteita ovat eri koulutuslaitosten välisen työnjaon (vrt. profilointi) selkeyttäminen sekä yhteistyön voimistaminen. (Valtioneuvoston... 2003, 9.) Lukuisista yhtymäkohdistaan huolimatta valtioneuvoston periaatepäätöksen ulkopuolelle on jätetty ohjelmaehdotuksen suosittu ja taidepoliittisissa kirjoituksissa usein siteerattu lausunto, jonka mukaan taidealojen koulutuspaikkoja ei tule vähentää. Periaatepäätöksessä penätään koulutuksen tavoitteiden selkeyttämiseksi taiteellisen koulutuksen kokonaisarviota, jota ei kuitenkaan toteutettu. Periaatepäätöksessä ei haluttu ottaa kantaa taidealojen koulutuspaikkamääriin ilman lisäselvityksen kautta aiheesta saatavaa tietoa – olkoonkin, ettei selvitystä ole koskaan saatu aikaiseksi.

Yleisen koulutuspolitiikan viitekehyksessä taidealojen koulutuksen vähentämistä alettiin suunnitella 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen alussa. Vähennyssuunnitelmat kohdistuivat erityisesti toisen asteen ammatilliseen koulutukseen sekä ammatikorkeakouluihin. Vähennystavoitteeseen liittyen toisen asteen oppilaitoksia kiellettiin vuonna 2003 perustamasta uusia kulttuurialojen koulutusohjelmia ilman opetusministeriön erityislupaa (OPM 2003). Muutamaa vuotta myöhemmin opetusministeriö julkaisi suunnitelmat ammattikorkeakoulujen pienten koulutusohjelmien yhdistämisestä (Korkeakoulujen... 2006, 3-8.) ja käynnisti selvitystyön esimerkiksi kuvataiteen koulutuksen kehittämiseksi (Kuvataiteen koulutus... 2007). Ammattikorkeakoulujen ohella opetusministeriön intressissä on ollut myös taidealojen koulutusta tarjoavien yliopistojen keskittäminen (Korkeakoulujen...2006, 4). Suunta on siis molemmilla korkeakoulutuksen asteilla ollut kohti keskitetympää. Samat koulutusverkkorakenteen tiivistämiseen johtaneet politiikkalinjat ovat kuitenkin realisoituneet eri tavalla duaalimallin kahdella eri loholla taidealojen koulutuksen osalta.

Taiteenalakohtaisia koulutuspolitiikkaa sivuavia selvityksiä on 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä tehty ainakin kuvataiteen ja muotoilun osalta. Kuvataiteen koulutusta koskevassa selvityksessä toisteltiin taide- ja taiteilijapoliittisessa ohjelmaehdotuksessa esitettyä kantaa, jonka mukaan "[r]iittävä koulutusmäärä on edellytys laadun ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi" (Kuvataiteen koulutus... 2007, 41.) Selvityksessä nykyinen kuvataiteen koulutuksen aloituspaikkamäärä katsottiin sopivaksi. Toisaalta nähtiin myös, että supistamisvaraa on nimenomaan ammattikorkeakoulutuksen puolella siinä tapauksessa, jos yksikköjä yhdistetään. (Kuvataiteen koulutus... 2007, 41.) Muotoilua ja muotoilun koulutusta käsittelevässä selvityksessä lähtökohta koulutuspaikkamäärien mitoitukselle on sen sijaan selvästi markkinaehtoisempi: koulutusta ennakoitaessa olisi asiakirjan mukaan tarpeellista ottaa huomioon esimerkiksi elinkeinoelämän tarpeet. Asiakirja myös painottaa eri koulutusasteiden omia painotuksia ja koulutusyksiköiden vahvempaa profiloitumista. (Muotoilu 2005! –ohjelma 2000.)

3.3 Taidealojen koulutuspolitiikka 2010-luvulla

Vuonna 2010 annettiin valtioneuvoston selonteko kulttuurin tulevaisuudesta, jossa taiteen koulutusta lähestyttiin erittäin abstraktisti. Keskeisin taiteen koulutusta koskeva ehdotus oli, että opetusministeriössä laadittaisiin seuraavan koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman (KESU) tausta-aineistoksi kulttuurialaa kokonaisvaltaisesti koskeva ja työelämän ja koulutustarpeiden ennakointiin ja uusiin tarpeisiin pohjautuva koulutusstrategia (Valtioneuvoston selonteko... 2010). Minkäänlaista strategiaa ei kuitenkaan laadittu. Sen sijaan opetusministeriö julkaisi aiheesta suppean politiikka-analyysipaperin, jossa ei tehty suoranaisesti taidealojen koulutusta koskevia politiikkasuosituksia (OKM 2010). Valtioneuvoston selonteossa kyllä tunnustetaan taidealojen koulutuksen nykytila ja sen ongelmakohdat, mutta konkreettisia ehdotuksia näiden ongelmien ylittämiseksi ei asiakirjassa tarjota. Näyttääkin siltä, että taidealojen korkeakoulutusta keskeisempään rooliin nousee monessa suhteessa peruskoulutuksen taideopetuksen ja taiteen perusopetuksen kehittäminen.

2010-luvulle ja sen vaihteeseen ajoittuu kaksi koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaa, toinen vuosille 2007–2012 (KESU 2008) ja uusin, nykyisellään voimassa oleva suunnitelma vuosille 2011–2016 (KESU 2012). Molemmissa dokumenteissa esitetään taide- ja kulttuurialojen koulutukseen voimakasta supistusta siten, että aloituspaikkojen leikkaukset kohdistuvat pääasiallisesti

toisen asteen ammatilliseen koulutukseen ja erityisesti käsi- ja taideollisuuden alalle. Kaikkien taiteenalojen osalta kovimmat leikkaukset kohdistuvat eniten toisen asteen ammatilliseen koulutukseen ja kaikkein vähiten yliopistokoulutukseen. Yliopistotasoinen kuvataiteen koulutus on ainoa, jonka aloituspaikkoja on pyritty kasvattamaan molemmissa kehittämissuunnitelmissa. Uusimmas- sa kehittämissuunnitelmassa yliopistotasoinen tanssin ja teatterin aloituspaikkoihin ei ole kaavailtu lainkaan muutoksia ja yliopisto- tasoiseen musiikin koulutukseen vähennystä kohdistuu ainoastaan yhden aloituspaikan verran. (KESU 2008, 75; KESU 2012, 48.) Kehittämissuunnitelmissa esitettyihin vähennyspaikkasuunnitelmiin on kuitenkin syytä suhtautua kriittisesti, sillä ne eivät ole käytän- nössä aina toteutuneet kovinkaan hyvin.

Taulukossa 1 kuvataan koulutuksen ja tutkimuksen kehittämis- suunnitelmissa 2004, 2008 ja 2012 esitettyjen uusien opiskelijoiden määriä ja aloituspaikkatavoitteita koskevat luvut. Taulukkoon on laskettu myös kullekin kehityssuunnitelmakaudelle asetettu opis- kelijamäärien prosentuaalinen muutostavoite. Kuten taulukosta nähdään, vuonna 2008 esitetyistä vähennystavoitteista huolimatta aloituspaikkojen määrät tosiasiallisesti kasvoivat kehittämissuun- nitelmakaudella 2007–2012 kaikkien paitsi ammatillisen peruskou- lutuksen käsi- ja taideollisuuskoulutuksen osalta. Tämä kertoo siitä, kuinka kehittämissuunnitelmat pikemminkin osallistuvat keskusteluun taidealojen koulutuksen määrällisestä mitoituksesta kuin selväpiirteisesti ohjaisivat mitoitukseseen liittyviä politiikka- toimia. Kehittämissuunnitelmissa esitetyt luvut eivät muiltakaan osin ole suoraan vertailukelpoisia tässä artikkelissa esitettyihin aikasarjoihin, sillä esimerkiksi musiikin yliopistokoulutuksen osalta kehittämissuunnitelma laskee kokonaisuuteen kuuluvaksi myös muiden kuin taideyliopistojen antaman musiikinopetuksen eli muun muassa yliopistojen musiikkitieteellisen koulutuksen¹⁰. Tämä osoittaa hyvin, kuinka koulutuspoliittisessa keskustelussa operoidaan erilaisin kategorioin kuin taidepoliittisessa keskuste- lussa.

Ennusteissa, joissa nojaututaan puhtaasti työvoimatarvetta ti- lastollisin menetelmin analysoiviin työllisyysennusteisiin, päädy- tään ehdotuksiin kulttuuri- ja sen myötä taidealojen koulutuksen vähentämisestä. Esimerkiksi Valtion taloudellisen tutkimuskes- kuksen (VATT) ammattikorkeakouluopetuksen tehokkuutta kos- kevassa julkaisussa (Pääkkönen 2010) todetaan, kuinka kulttuuri- alan¹¹ korkeasta vetovoimasta huolimatta alan työllisyys on heik-

10 Käsitteiden muodostaminen siitä, mitä koulutusohjelmia KESUn käsitteiden alle kuuluu edellyttää KESUssa kuvattujen aloittaneiden määrien yksityiskohtaista analysointia esimerkiksi Tilastokes- kuksen koulutustilastojen avulla.

11 Selvityksessä ei käsitellä taideoja kulttuurialoista erillisinä aloina, vaan näitä tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena.

ko. Samalla huomio kiinnitetään siihen, että kulttuurialan koulutus on suhteessa moneen muuhun alaan kallista johtuen esimerkiksi pienryhmäopetuksen runsaasta määrästä. (Pääkkönen 2010, 4–5; 16–17; 36–37.) Mainittuihin seikkoihin nojaten raportissa todetaankin kulttuurialoille kohdistuvien leikkaussuunnitelmien olevan perusteltuja ja katsotaan ylipäätään, että koulutuspaikkoja pitäisi korkeakoulutuksen tehokkuuden näkökulmasta siirtää kouluihin, joista opiskelijat työllistyvät hyvin (Pääkkönen 2010, 43).

Taulukko 1: Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmissa 2004, 2008 ja 2012 esitetyt uusien opiskelijoiden määrät, suunnitelman asettamat aloituspaikkatavoitteet sekä opiskelijamäärien tavoiteltu prosentuaalinen muutos kehittämissuunnitelmakaudella.

	KESU 2004	KESU 2008			KESU 2012		
	Tavoite 2008	Uudet opiskelijat 2006	Tavoite 2012	Prosentuaalinen muutos 2006–2012	Uudet opiskelijat 2009	Tavoite vuodelle 2016	Prosentuaalinen muutos 2009–2016
Käsi- ja taideteollisuus, kaikki koulutusasteet	2200	3246	2120	-35 %	3068	1850	-40 %
• Ammatillinen peruskoulutus	1300	2172	1300	-40 %	1916	1000	-48 %
• Ammattikorkeakoulu	640	691	500	-28 %	733	500	-32 %
• Yliopisto	280	383	320	-14 %	419	350	-17 %
Teatteri ja tanssi, kaikki koulutusasteet	140	242	160	-34 %	265	235	-11 %
• Ammatillinen peruskoulutus	10	61	20	-67 %	71	60	-16 %
• Ammattikorkeakoulu	80	110	80	-27 %	119	100	-16 %
• Yliopisto	50	71	60	-16 %	75	75	0 %
Musiikki, kaikki koulutusasteet	650	986	800	-19 %	1041	850	-18 %
• Ammatillinen peruskoulutus	180	342	250	-27 %	346	250	-28 %
• Ammattikorkeakoulu	320	368	300	-19 %	414	320	-23 %
• Yliopisto	150	276	250	-9 %	281	280	-0 %
Kuvataide, kaikki koulutusasteet	...	201	170	-15 %	216	170	-21 %
• Ammattikorkeakoulu	...	157	120	-24 %	170	110	-35 %
• Yliopisto	30	44	50	14 %	46	60	30 %

... KESU 2004 ei erittele kuvataidealan ammattikorkeakoulutusta viestintäalan ammattikorkeakoulutuksesta

Vaikka tuoreimmissa koulutuksen paikkamääriä koskevissa asiakirjoissa taidealojen koulutuksen sisäänoton supistukset ovat olleet keskiössä, on laajemmassa mittakaavassa suhtautuminen taidealojen koulutusta koskeviin koulutuspoliittisiin linjauksiin ollut kah-

talaista. Yhtäältä suuret koulutusmäärät on koettu positiiviseksi ilmiöksi, heijastellen näin 2002 vuoden taide- ja taiteilijapoliittisessa ohjelmaehdotuksessa esitettyä kantaa (TAO 2002). Toisaalta yhä useammassa kulttuuripoliittisissa puheenvuoroissa on katsottu taiteen koulutuksen laajentuneen aiempina vuosikymmeninä turhankin nopeasti, jolloin on korostettu tarvetta asettaa koulutusmäärät vastaamaan työllistymismahdollisuuksia. Kahtalaisuus tuodaan selkeästi esille Tarja Cronbergin opetus- ja kulttuuriministeriölle tekemässä luovaa kasvua ja taiteilijoiden toimeentuloa käsittelevässä selvityksessä (Cronberg 2010, 16). Cronbergin raportti ei kuitenkaan suoranaisesti ota kantaa taidealojen ammatillisen koulutuksen määrään tai muihin järjestämiseen liittyviin kysymyksiin. Se heijasteleekin kantaa, jonka mukaan koulutuksen sijaan olisi keskusteltava koulutettujen taiteilijoiden taloudellisesta ja sosiaalisesta asemasta. Tämän näkemyksen mukaan taiteilijoiden asemaa koskevia kysymyksiä on jäsennettävä koulutuspolitiikan sijaan työ- ja sosiaalipolitiikan näkökulmista kiinnittäen huomio ennen kaikkea taiteellisen työn kysynnän kasvattamiseen. (vrt. Cronberg 2010, 42–47.) Cronbergin raportti asettuu näin yhdeksi lenkiksi siihen pitkään ketjuun, jossa koulutuspoliittinen keskustelu muunnetaan taidepolitiikan yhteydessä työ- ja sosiaalipoliittiseksi keskusteluksi.

Erityisen kiinnostavia edellä kuvatun kahtalaisen suhtautumisen taidealojen koulutuksen määrällisen mitoituksen kannalta ovat ne dokumentit, joissa koulutuksen määrällistä mitoitusta lähestytään samassa asiakirjassa vertailemalla puhtaasti tilastolliseen analyysiin perustuvaa ”laskennallista perustrendiä” ja sitä jonkinlaisen laadullinen analyysin avulla oikaisevaa ”tavoitetrendiä”. Jo 1990-luvulta saakka (ks. esim. OPH 1999) tällaisissa asiakirjoissa ”laskennallisen perustrendin” tarkastelu on jo johtanut lähes poikkeuksetta tarpeeseen supistaa taide- ja kulttuurialojen koulutusta, kun taas vastaavasti ”tavoitetrendin” tarkastelu tarpeeseen lisätä koulutusta. Esimerkiksi Opetushallituksen Koulutus- ja työvoiman kysyntä 2025 -selvityksessä (Hanhijoki et al. 2011) mukaan kulttuuri- ja tiedotustyön pääammattiryhmän työllisten määrän on ennakoitu laskennallisessa peruskehityksessä supistuvan 2010-luvun alusta vuoteen 2025 seitsemällä prosentilla, kun taas tavoitekehityksessä saman pääammattiryhmän työllisten määrän on ennakoitu kasvavan kahdellatoista prosentilla. Huomionarvoista on kuitenkin, että tässä asiakirjassa edes tavoitekehitystä kuvaava trendi ei povaa kasvua kaikille taide- ja kulttuurialoille. Tavoitekehityksessä on arvioitu työllisyyden pienentyvän esimerkiksi kustannustoiminnan (–14 %) sekä muistiorganisaatioiden ja muiden kulttuurilaitosten toimialoilla (–23 %). (Hanhijoki et al. 2011, 45.) Erilaisia koulutuspaikkamäärien mitoitusennusteita on kuitenkin niitä koskevassa tutkimuskirjallisuudessa kritisoitu siitä, että ne ovat aliarvioineet esimerkiksi kulttuurialojen koulutustarvetta (Poropudas 2011, 63).

Taiteen koulutuksen määrällinen kehitys 1980-luvulta 2010-luvulle

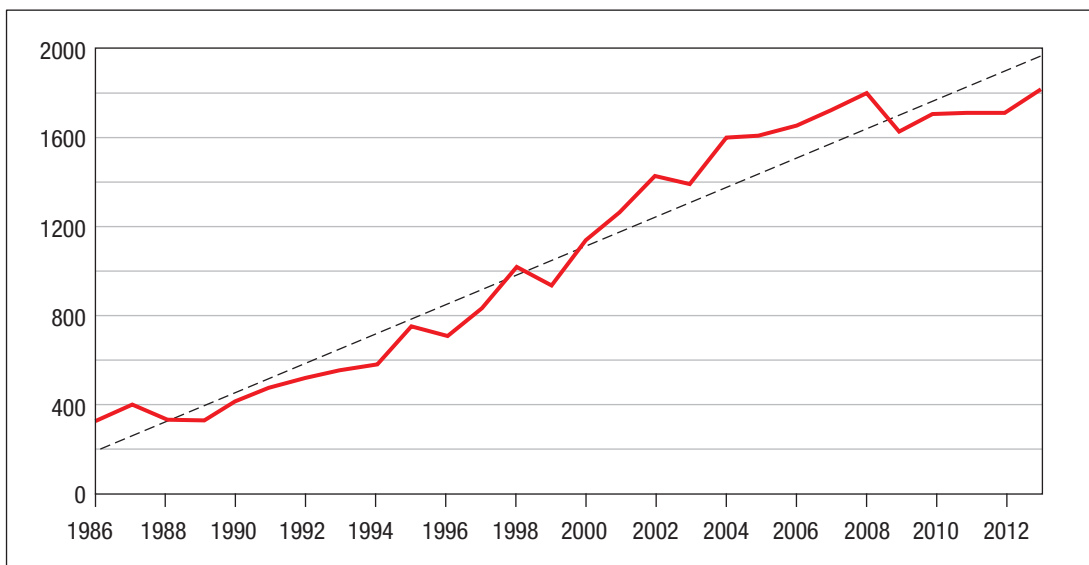
4.1 Opistoasteella ja ammattikorkeakouluissa suoritettut taidealojen tutkinnot 1986–2013

Ammattikorkeakoulut syntyivät 1990-luvulla Suomeen keski- ja opistoasteen ammatillisen koulutuksen järjestämisessä 1980-luvulla havaittujen ongelmien sekä kansainvälistymisen korkeakoululaitoksen kehittämiseksi luomien paineiden vuoksi. Ammattikorkeakoulujen luominen uudisti kokonaan Suomen koulutusjärjestelmän rakenteen. Ammattikorkeakoulukokeiluja koskeva laki hyväksyttiin vuonna 1991 ja pian sen jälkeen osa silloisen opistoasteen opilaitoksista siirtyi antamaan ammattikorkeakouluopetusta. Kokeilu laajeni vähitellen 1990-luvun aikana siten, että opistoasteen sisäännotot loppuivat 1990-luvun lopulla ja koko opistoaste katosi 2000-luvun alussa, kun viimeisetkin ammattikorkeakoulut saivat vakinaiset toimilupansa. Kun taidealojen korkeakoulutasoisen opetuksen kehittymistä tarkastellaan pitkinä aikasarjoina, on opistoasteen koulutusta ja ammattikorkeakoulutusta syytä käsitellä yhdessä.

Kuviossa 1 kuvataan opistoasteella ja ammattikorkeakouluissa vuosina 1986–2013 suoritettujen taidealojen perustutkintojen¹² määrän yleistä kehitystä. Kuvio kertoo siitä, kuinka tutkintomäärä oli suhteellisen tasaisella kasvu-uralla 1980-luvun lopulta vuoteen 2008, jonka jälkeen tutkintomäärän kasvu vaikuttaa tasoittuneen. Vuonna 2013 tutkintojen määrä oli vuoden 2008 tasoa vastaava.

¹² Lukuihin sisältyy nuoris- ja aikuiskoulutuksena suoritettut perustutkinnot, mutta ei täydennyskoulutuksena, erikoistumiskoulutuksena tai ylempinä ammattikorkeakoulututkintoina suoritettuja tutkintoja.

Kuvio 1: Opistoasteella ja ammattikorkeakouluissa suoritettujen taidealojen perustutkinnot vuosina 1986–2013. Kuvioon on merkitty katkoviivalla tutkintomäärän tasaista kehitystä kuvaava trendiviiva.

Kuviossa 2 tarkastellaan tutkintomäärien kehittymistä taiteenaloittain eriteltynä. Eri taiteenaloilla suoritettuja tutkintoja kuvaavat luvut on laskettu seuraavasti:

Taideteollisuuden luku kuvaa artemi-, artemi AMK-, muotoilija AMK-, konservattori AMK- ja vestonomi AMK -nimikkeillä suoritettujen tutkintojen määrää. Opistoasteella tutkinnot suoritettiin pääsääntöisesti käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksissa. Lukuun sisältyvät myös opistoasteella ja ammattikorkeakouluissa suoritetut käsi- ja taideteollisuusalan tutkinnot, joiden tutkintonimikettä ei ollut vahvistettu tutkinnon suorittamisen hetkellä. Lukuun ei sisälly käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksissa suoritettuja keskiasteen tutkintoja.

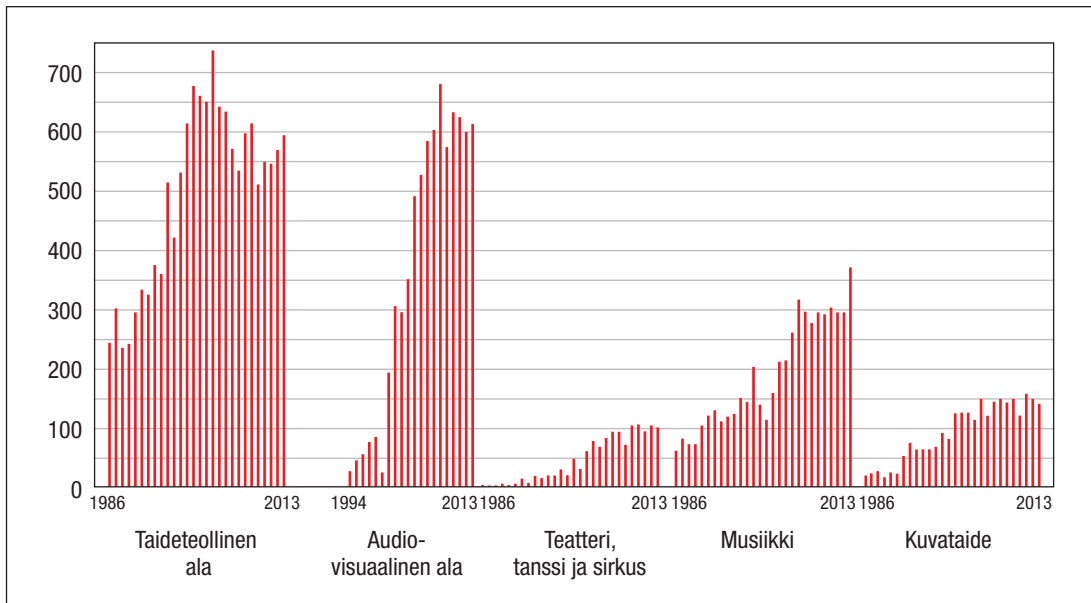
Audiovisuaalisen alan luku kuvaa medianomi- ja medianomi AMK -tutkinnon suorittaneita. Opistoasteella tutkinnot suoritettiin pääsääntöisesti taiteen ja viestinnän oppilaitoksissa. Lukuun ei sisälly taiteen ja viestinnän oppilaitoksissa suoritettuja keskiasteen tutkintoja.

Teatteri-, tanssi- ja sirkusalan luku kuvaa tanssinopettaja-, tanssitaiteilija-, teatteri-ilmaisun ohjaaja-, tanssinopettaja AMK- ja teatteri-ilmaisun ohjaaja AMK -nimikkeillä suoritettujen tutkintojen määrää. Lukuun sisältyvät myös opistoasteella ja ammattikorkeakouluissa suoritetut teatteri-, tanssi- ja sirkusalan tutkinnot, joiden tutkintonimikettä ei ollut vahvistettu tutkinnon suorittamisen hetkellä. Opistoasteella tutkinnot suoritettiin pääsääntöisesti taiteen ja viestinnän oppilaitoksissa. Lukuun ei sisälly taiteen ja viestinnän oppilaitoksissa suoritettuja keskiasteen tutkintoja. Lukuun ei sisälly lainkaan Teatterikorkeakoulussa suoritettuja tutkintoja.

Musiikin luku kuvaa musiikkipedagogi-, musiikinohjaaja-, musiikkileikkikoulun opettaja-, musiikkioppilaitoksen opettaja-, pop-jazzmusiikinopettaja-, muusikko-, kanttori-urkuri-, orkesterimuusikko-, pop-jazzmuusikko-, soitinryhmän johtaja-, musiikkipedagogi AMK- ja muusikko AMK -nimikkeillä suoritettujen tutkintojen määrää. Lukuun sisältyvät myös opistoasteella ja ammattikorkeakouluissa suoritettut musiikin tutkinnot, joiden tutkintonimikettä ei ollut vahvistettu tutkinnon suorittamisen hetkellä. Opistoasteella tutkinnot suoritettiin pääsääntöisesti konservatoriossa. Lukuun ei sisälly konservatorioissa suoritettuja keskiasteen tutkintoja.

Kuvataiteen luku kuvaa kuvataiteen tutkinnon ja kuvataiteilija AMK -tutkinnon suorittaneita. Lukuun sisältyvät myös opistoasteella suoritettut kuvataidealan tutkinnot, joiden tutkintonimikettä ei ollut vahvistettu tutkinnon suorittamisen hetkellä. Lukuun sisältyvät sellaiset Suomen Taideakatemiaan kouluun ja sitä sittemmin seuranneeseen Kuvataideakatemiaan otettujen opiskelijoiden suorittamat tutkinnot, jotka eivät suorittaneet korkeakoulututkintoa. Opistoasteella tutkinnot suoritettiin pääasiassa opistoasteen oppilaitoksiksi muutetuissa taidekouluissa. Lukuun ei sisälly näissä taidekouluissa suoritettuja tutkintoja, jotka on suoritettu ennen kyseisen taidekoulun rinnastamista opistoasteen oppilaitokseksi, joka tapahtui eri taidekoulujen kohdalla eriaikaisesti. Lukuun ei sisälly taidekouluissa suoritettuja keskiasteen tutkintoja, eikä sellaista kuvataidealan koulutusta, jotka on suoritettu virallisen perustutkintotavoitteisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella (esim. Vapaa taidekoulu).

Kuvio 2: Opistoasteella ja ammattikorkeakouluissa suoritettujen taidealojen perustutkinnot vuosina 1986–2013 taiteenaloittain.

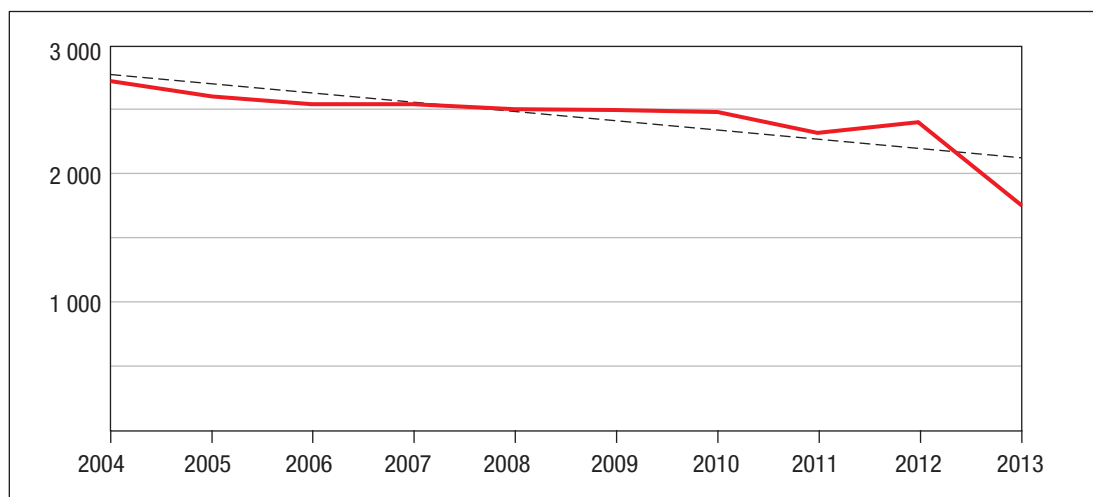

Kuvio 2 havainnollistaa, kuinka tutkintomäärät ovat kehittyneet eri taiteenaloilla eri tavoin. Taideteollisella alalla tutkintomäärät kasvoivat tasaisesti läpi 1980-luvun lopun ja 1990-luvun saavuttaen huippunsa 2000-luvun alussa, jonka jälkeen tutkintomäärät ovat olleet vähittäisessä laskussa. Lasku johtuu artemi AMK -tutkintojen määrän voimakkaasta laskusta. Niinpä taideteollisella alalla yleinen trendi peittää alleen esimerkiksi sen, kuinka muotoilija AMK -tutkinnon ja sitä edeltäneen opistoasteen muotoilualan artemin tutkinnon suorittaneiden määrä on kasvanut voimakkaasti koko tarkasteluajanjakson. Audiovisuaalisen alan osalta kuvio osoittaa, kuinka medianomikoulutus kasvoi hyvin nopeasti ammattikorkeakouluverkon luomisen yhteydessä pienimuotoisesta erityisalan koulutuksesta noin 600 tutkintoa vuodessa tuottavaksi suureksi koulutusalaaksi. Myös muilla taiteenaloilla tutkinnon suorittaneiden määrät ovat kasvaneet, mutta kehitys on ollut huomattavasti hillitympää. Niin kuvataidealalla kuin teatterin, tanssin ja sirkuksen alalla tutkinnon suorittaneiden määrä on ollut 2000-luvulla hyvin vakaa. Musiikin alalla 2000-luvun alkupuolelle sijoittuneen tutkintomäärien kasvun taustalla on se, että opistoasteen koulutuksen ammattikorkeakoulukoulutukseksi muuntamisen yhteydessä kasvatettiin musiikkipedagogikoulutuksen määrää.

4.2 Ammattikorkeakouluissa aloittaneet taidealojen opiskelijat 2004–2013

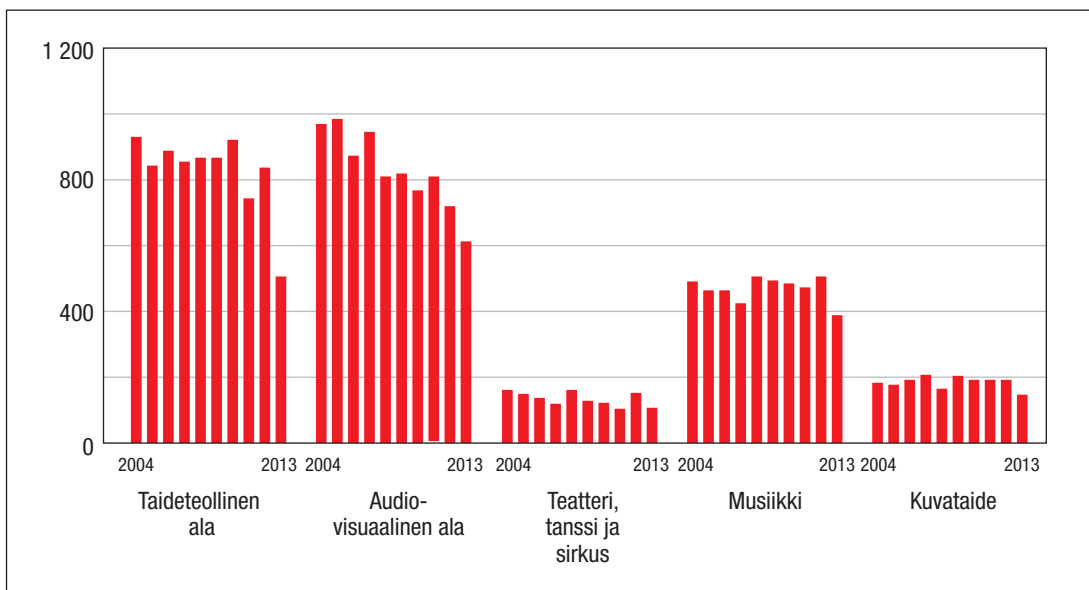
Vaikka ammattikorkeakoulujen taiteen koulutuspaikkojen vähentämistä on suunniteltu jo pitkään (ks. luku 3), on ammattikorkeakouluopinnot taidealojen koulutuksessa aloittaneiden opiskelijoiden määrä pysytellyt vuosien 2004 ja 2012 välillä vakaasti noin 2 500 opiskelijassa vuodessa. Kuvio 3 osoittaa, kuinka aloituspaikkamäärien vähennyksiin ryhdyttiin vasta vuonna 2013, jolloin taidealojen koulutuksessa aloittaneiden uusien opiskelijoiden määrä laski alle 2 000 opiskelijan.

Kuvio 3: Ammattikorkeakouluopinnot aloittaneiden taidealojen opiskelijoiden määrän kehittyminen 2004–2013 ilman ylempiä ammattikorkeakoulututkintoja.

Taidealojen ammattikorkeakoulutuksessa aloittaneiden uusien opiskelijoiden määrä on kehittynyt eritahtisesti eri taiteenaloilla. Kuviossa 4 on kuvattu taiteenaloittain uusien opiskelijoiden määrän kehitystä vuosina 2004–2013. Taiteenalaluokitus on yhtenevä edellä kuvatun kuviossa 2 käytetyn luokituksen kanssa. Kuvio 4 osoittaa, että vuonna 2013 aloitti kaikilla taiteenaloilla vähemmän opiskelijoita kuin vuonna 2012. Taideteollisella alalla muutos johtui valtaisasta kerralla toteutetusta vähennyksestä muotoilija AMK -tutkintoon johtavan koulutuksen aloituspaikoissa, kun taas audiovisuaalisella alalla syynä oli jo pitkään käynnissä olleen medianomi AMK -tutkintoon johtavan koulutuksen supistamistrendin jatkumisesta. Kuvataiteen ja musiikin aloilla kysymys oli aiemmin suhteellisen vakaana pysyneen aloituspaikkamäärän laskemisesta aiempaa alhaisemmalle tasolle. Teatterin, tanssin ja sirkuksen alalla muutos mahtuu vielä alan yleisen vuosivaihtelun piiriin.

Kuvio 4: Ammattikorkeakouluopinnot aloittaneiden taidealojen opiskelijoiden määrän kehittyminen 2004–2013 taiteenaloittain eriteltynä ilman ylempiä ammattikorkeakoulututkintoja.

4.3 Taideyliopistoissa suoritettut ylemmät korkeakoulututkinnot 1986–2013

Taidealojen korkeakoulututkintojen määrää kuvaavien aikasarjojen laatimista vaikeuttaa se, että taiteenalojen ylintä korkeakouluopetusta antaneet oppilaitokset muuttuivat eriaikaisesti sellaisiksi korkeakouluiksi, joista nykyään käytetään nimikettä taideyliopisto. Aikasarjojen muodostamista vaikeuttaa myös se, että taidealoilla on ollut käytössä verrattain paljon sellaisia koulutusohjelmia, jotka ovat johtaneet vain alempaan korkeakoulututkintoon. Taidealojen korkeakoulutuksen kehittymistä koskevien aikasarjojen laadinnassa törmätään näin niihin samoihin ongelmiin, jotka vaikeuttavat esimerkiksi opettajankoulutusta koskevien aikasarjojen laatimista¹³.

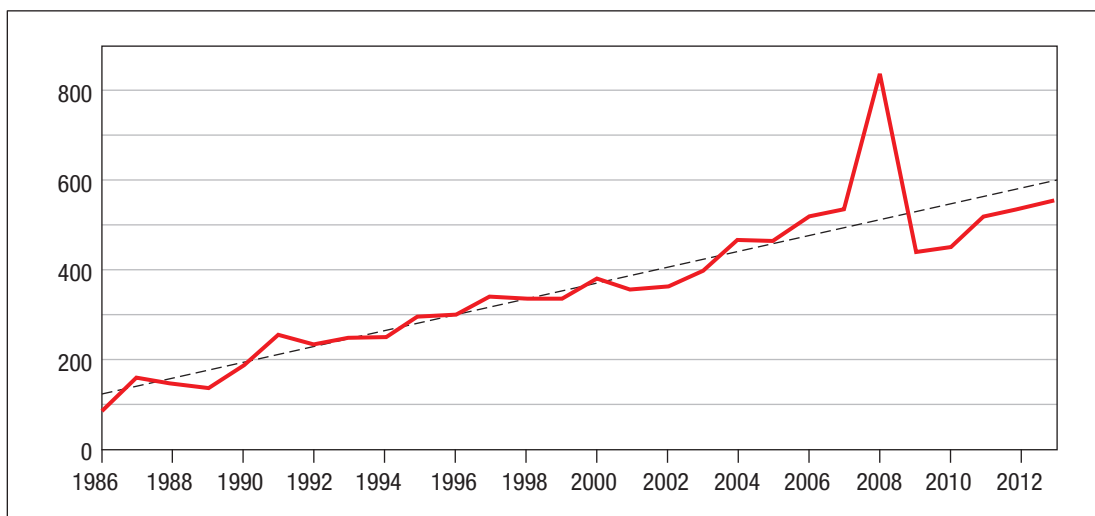
Kuviossa 5 kuvataan yleisesti, miten taidealojen yliopistollisten ylempien korkeakoulututkintojen määrä on kehittynyt vuosina 1986–2013. Aikasarjaan ei siten sisälly ammattikorkeakouluissa suoritettuja ylempiä ammattikorkeakoulututkintoja, jotta kuvio kuvaisi mahdollisin hyvin taidealojen ylimmän tutkinnon suorittaneiden

13 Opettajankoulutusta koskevien aikasarjojen laatiminen on haastavaa erityisesti lastentarhanopettajien, kotitalousopettajien ja käsityöopettajien koulutuksen liikkuaessa eri oppilaitostyyppien välillä eri aikakausina tyypillisistä kehityskuluista poikkeavalla tavalla.

määrän kasvua¹⁴. Kuvion tulkinnessa on syytä huomata, että sen ilmentämä tutkintomäärien vähittäinen kasvu ei kuvaa yksinomaan taidealojen ylimmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden määrän kasvua vaan myös sitä, kuinka aiemmin opistoasteen tutkintoon (erityisesti Kuvataideakatemiassa) tai alempaan yliopistolliseen korkeakoulututkintoon johtanutta koulutusta (erityisesti Teatterikorkeakoulussa) on muunnettu ylempään korkeakoulututkintoon johtavaksi koulutukseksi. Alemman korkeakoulututkinnon suorittaneiden määrän kehittymisestä ei esitetä vastaavaa aikasarjaa, koska eri aikoina suoritettavat taidealojen alemmat korkeakoulututkinnot eivät ole keskenään vertailukelpoisia.

Taidealojen ylempien korkeakoulututkintojen määrä oli tasaisella kasvu-uralla vuoteen 2008 saakka, jolloin Suomessa siirryttiin yliopistoissa kokonaisuudessaan kaksiportaiseen tutkintojärjestelmään. Tämä tuotti yliopistojen kaikilla koulutusaloilla tutkintopiikin¹⁵, joka näkyy kuviossa 5. Vuoden 2008 jälkeen vuosittaisten tutkintojen määrä palasi hieman aiempaa maltillisemmalle, mutta vakaalle kasvu-uralle.

Kuvio 5: Taidealojen ylemmät korkeakoulututkinnot yhteensä ilman ylempiä ammattikorkeakoulututkintoja vuosina 1986–2013. Kuvioon on merkitty katkoviivalla tutkintomäärän tasaista kehitystä kuvaava trendiviiva.

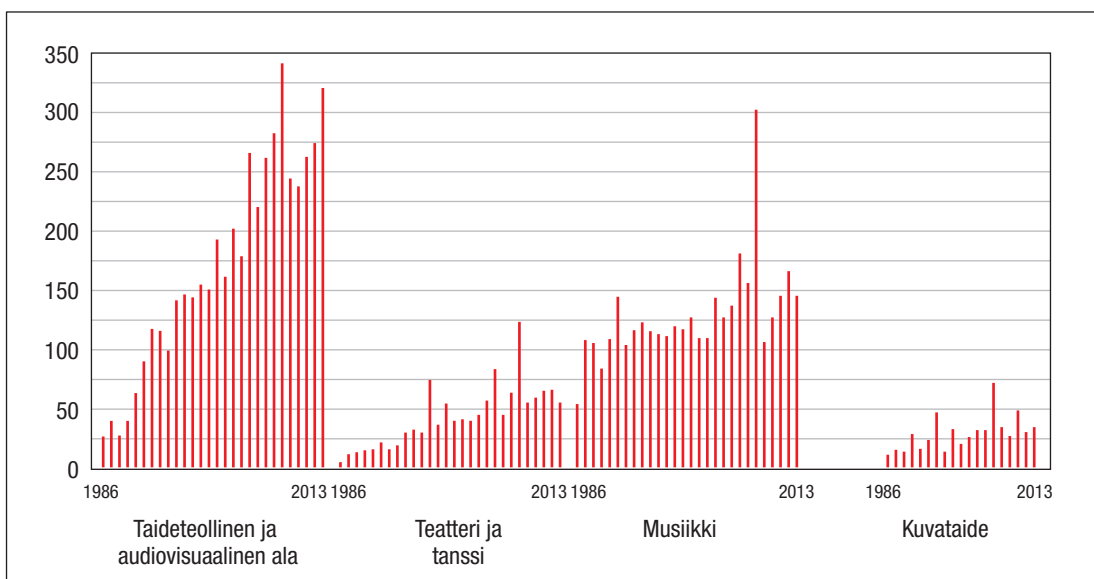
Kuviosta 6 ilmenee, että taideteollisella ja audiovisuaalisella alalla suoritettavien taiteen maisterin tutkintojen määrä on kasvanut

14 Ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot lasketaan tällä hetkellä käsitteellisesti ylempiksi korkeakoulututkinnoiksi, mutta ne eivät ole minkään taiteenalan ylimpiä ylempiä korkeakoulututkintoja.

15 Suomessa toteutettiin vuonna 2005 yliopistojen tutkintouudistus, jossa siirryttiin kaksiportaiseen tutkintojärjestelmään. Valtaosalla koulutusaloista tutkintouudistuksen siirtymäkausi päättyi vuonna 2008. Siirtymäkauden päättyessä tutkinnon suoritusoikeuden jo omanneiden ihmisten oli kannattavaa valmistua ennen siirtymäajan päättymistä, sillä he hyötyivät tästä muutoksesta opintopisteiden määrässä. Tämän seurauksena muutos johti tutkintopiikkiin vuonna 2008.

muita taiteenaloja nopeammin. Teatteri- ja tanssialalla suoritettavien teatteritaiteen ja tanssitaiteen maistereiden määrässä on runsaasti vuosivaihtelua, joka selittyy sillä, että alalla on useita koulutusohjelmia, joihin ei ole otettu opiskelijoita joka vuosi. Kuvataiteen alalla suoritettavien kuvataiteen maisterin tutkintojen runsas vuosivaihtelu selittyy Kuvataideakatemian koulutuksen muutoksilla. Musiikin alalla suoritettavien musiikin maisterin tutkintojen määrä kasvoi muita taiteenaloja hitaammin 2000-luvulla, koska alalla ylempien korkeakoulututkintojen läpäisyaste¹⁶ jäi muita taiteenaloja alhaisemmaksi. Tilanne tasoittui kuitenkin juuri ennen kaksiportaiseen tutkintorakenteeseen siirtymistä.

Kuvio 6: Taidealojen ylempät korkeakoulututkinnot ilman ylempiä ammattikorkeakoulututkintoja vuosina 1986–2013 taiteenaloittain.

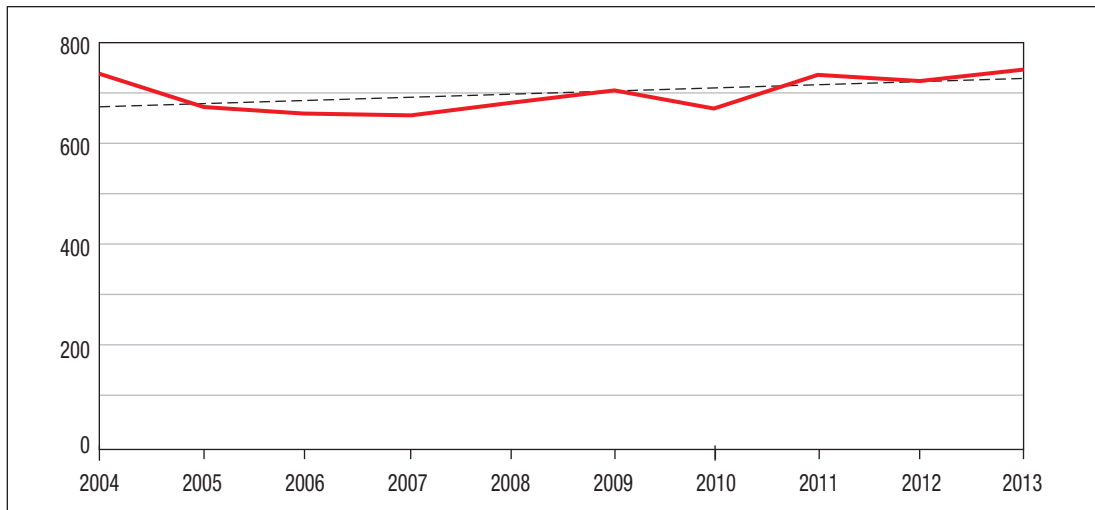

4.4 Yliopisto-opinnot aloittaneet taidealojen opiskelijat 2004–2013

Yliopistokoulutukseen ei ole suunniteltu samanlaisia vähennyksiä kuin ammattikorkeakouluissa annettavaan taidealojen korkeakoulutukseen. Musiikin, kuvataiteen, taiteen, tanssitaiteen ja teatteritaiteen maisterin sekä kandidaatin tutkintoihin johtavaan koulutukseen on otettu vuosina 2004–2013 vuosittain noin 700 opiskelijaa. Kuvio 7 osoittaa, kuinka uusien opiskelijoiden määrän kehitys on lievästi nouseva etenkin, kun eräiden koulutusohjelmien joka toisena vuonna tapahtuvan sisäänoton aiheuttama kausivaihtelu huomioidaan.

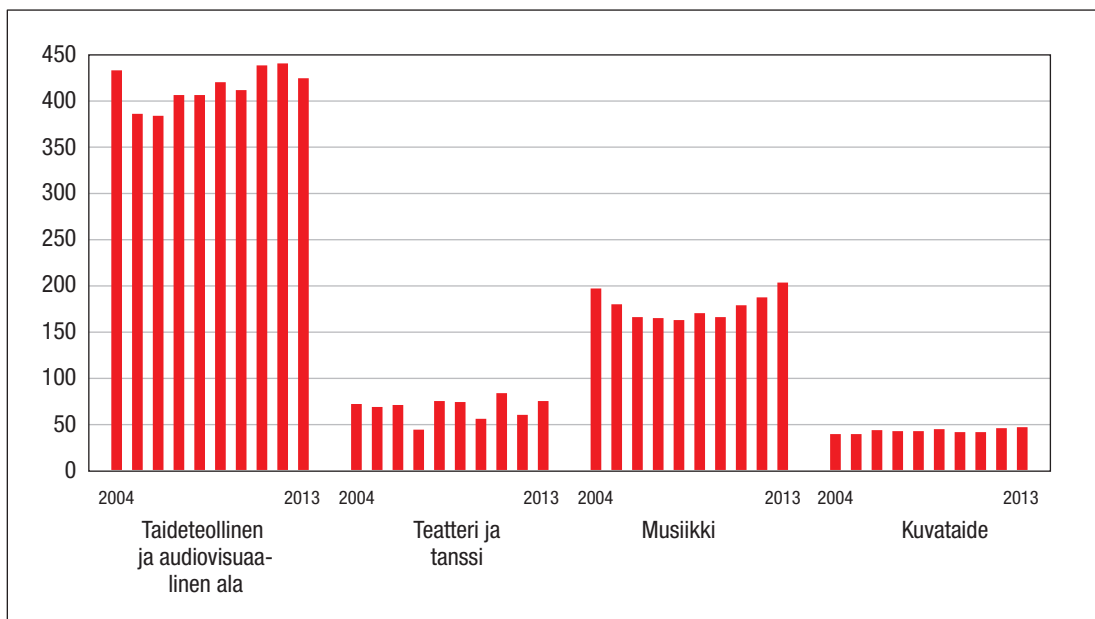
16 Läpäisyasteella tarkoitetaan tässä tutkinnon suorittaneiden osuutta koulutuksen aloittaneista.

Kuvio 7: Yliopisto-opinnot aloittaneiden taidealojen opiskelijoiden määrän kehittyminen 2004–2013.

Kuvio 8 ilmentää, kuinka kehitys on ollut suhteellisen samansuuntainen kaikilla taiteenaloilla. Taiteen kandidaatin ja maisterin tutkintoihin johtavassa koulutuksessa trendi on voimakkaimmin kasvava, kun taas musiikin maisterin ja kandidaatin tutkintoihin johtavassa koulutuksessa se on lievästi u-kirjaimen muotoinen. Teatteri- ja tanssialan koulutuksen muita voimakkaampi kausivaihtelu selittyy suurilta osin Tampereen yliopiston näyttelijäntutkinnon koulutuksella, johon otetaan uusia opiskelijoita pääsääntöisesti joka toinen vuosi.

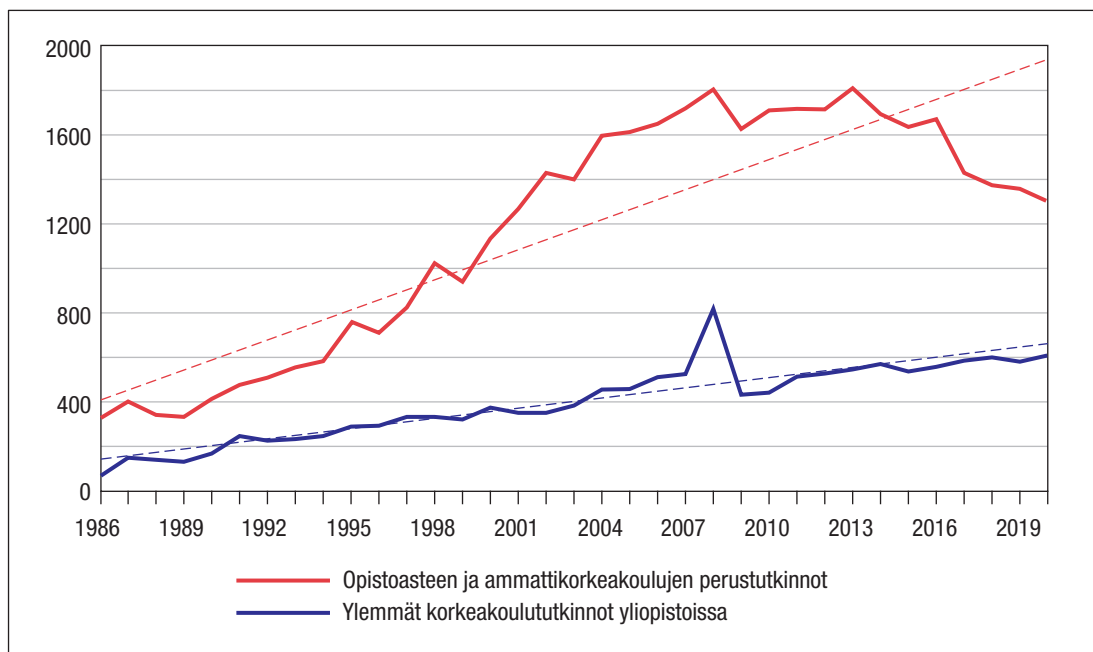
Kuvio 8: Yliopisto-opinnot aloittaneiden taidealojen opiskelijoiden määrän kehittyminen 2004–2013 taiteenaloittain eriteltynä.

4.5 Taidealan korkeakoulututkintojen määrällinen kehittyminen lähivuosina

Taidealojen korkeakoulututkintojen määrän kehittymistä lähivuosina voi ennakoida aloituspaikkojen määrän kehittymisen avulla. Kuviossa 9 esitetään ennuste taidealojen ammattikorkeakoulututkintojen ja yliopistotutkintojen määrän kehittymisestä vuoteen 2020 saakka. Ennuste on laadittu olettaen yliopistojen aloituspaikkojen kehittyvän samaan tapaan kuin ne kehittyivät vuosina 2004–2013 ja ammattikorkeakoulujen aloituspaikkojen vähenevän vuoteen 2017 mennessä tasaisesti vielä 300 aloituspaikkaa vuoden 2013 tasosta. Ennusteessa oletetaan yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen läpäisyasteen, joka kuvaa tutkinnon laskennallisessa tavoiteajassa suorittajien suhteellista osuutta kaikista tutkintoon johtavan koulutuksen aloittaneista, pysyvän samalla tasolla viiden vuoden liukuvalla keskiarvolla mitattuna.

Kuvio 9: Ennuste taidealojen ammattikorkeakoulututkintojen ja yliopistollisten ylempien korkeakoulututkintojen määrän kehittymisestä vuoteen 2020. Kuvioon on merkitty katkoviivoilla tutkintomäärien tasaista kehitystä kuvaavat trendiviivat.

Kuten kuvioista nähdään, on taidealojen korkeakoulutusta mahdollista jäsentää tutkintomäärien perusteella neljään periodiin. 1990-luvun puoliväliin saakka jatkuneen ensimmäisen periodin kohdalla taidealan korkeakoulutus oli Suomessa melko vähäistä. 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun ajoittuneen toisen periodin aikana, joka on myös ammattikorkeakouluverkoston ra-

kentamisen aikakausi, taidealan korkeakoulutuksen määrä kasvoi rajusti, erityisesti ammattikorkeakouluissa. Koulutusohjelmatasolla tällöin kasvun painopiste oli taideteollisella ja audiovisuaalisella alalla. Kolmas ja tällä hetkellä meneillään oleva periodi alkaa 2000-luvun alusta ja jatkuu arviolta vielä muutaman vuoden. Tällä periodilla tutkintomäärät pysyvät melko vakaina yliopistokoulutuksen 2008 tutkintopiikkiä lukuun ottamatta. Periodia leimaa keskustelu taidealojen mahdollisesta ylikoulutuksesta. Koulutuspaikkojen supistamispäätökset alkavat näkyä arviolta kolmannen periodin lopulla vuodesta 2017 alkaen. Tällöin käynnistyy neljäs periodi, jonka aikana taidealojen korkeakoulututkintojen määrä tulee laskemaan ammattikorkeakouluissa. Lasku kohdistuu koulutusohjelmatasolla erityisesti taideteollisen ja audiovisuaalisen alan ammattikorkeakoulutukseen. Yliopistoasteen korkeakoulututkintojen määrä tulee tällöinkin jatkamaan edelleen tasaista kasvuraansa, jolla se on ollut kaikkien edellistenkin periodien aikana.

Yhteenveto ja jatkotutkimusaiheet

5.1 Yhteenveto ja johtopäätökset

Koko suomalainen koulutusjärjestelmä on käynyt läpi perusteellisia muutoksia kuluneen kolmenkymmenen vuoden aikana, niin myös taidealojen koulutus. Eri aikoina taidealojen koulutus on kehittynyt erilaisiin suuntiin. 1960-luvulta 1990-luvulle taidealojen koulutuksessa elettiin vakiinnuttamisen ja laajentumisen aikaa. Rakenteellisten muutosten lisäksi koulutus laajentui myös määrällisesti ja sisällöllisesti. 1990-luvulta alkaen työllisyyden merkitys on korostunut taidealojen koulutustarpeista käydyissä keskusteluissa ja politiikkatoimenpiteissä. Tästä huolimatta työllisyyden merkityksen korostamisen diskursiivisen painoarvon lisääntyminen ajoittuu vasta 2000-luvulle, jolloin 1990-luvun koulutuspolitiikan suurhanke eli kattavan ammattikorkeakouluverkoston luominen koko maahan saatiin valmiiksi.

Taidealojen koulutusta koskeva koulutuspoliittinen keskustelu on elänyt irrallaan sitä koskevasta kulttuuripoliittisesta tavoitteenasettelusta. 2000-luvulle leimallista on kahtalainen suhtautuminen taiteen koulutuksen kehittämiseen. Yhtäältä kulttuuri- ja koulutuspoliittisissa asiakirjoissa on alettu esittää vahvemmin tarvetta sopeuttaa taidealojen koulutuksen määrä vastaamaan alan työllisyystilannetta (esim. KESU 2008, KESU 2012). Toisaalta on myös katsottu, ettei koulutuspaikkojen määrää ole syytä vähentää, vaan riittävä koulutuspaikkatarjonta on nähty taiteen laadun kannalta keskeisenä tekijänä (esim. TAO 2002). Yhteistä erilaisille linjauksille on huomion kiinnittäminen koulutuksen sisältöihin esimerkiksi korkeakoulujen profiloinnin tärkeyden korostamisen kautta sekä eri koulutusta tarjoavien oppilaitosten välisen yhteistyön merkityksen painottaminen (esim. TAO 2002, Valtioneuvoston periaatepäätös... 2003). Koulutusastekohtaiset erot suhteessa kou-

lutusmääriin ovat nousseet esille lähes kaikissa tässä artikkelissa tarkastelun kohteena olleissa asiakirjoissa. Näissä dokumenteissa koulutuspaikkavähennyksiä on esitetty suunnattavaksi erityisesti toisen asteen ammatilliseen koulutukseen sekä ammattikorkeakouluihin, kun taas taideyliopistojen opetustarjontaan ei ole juuri nähty tarvetta puuttua. Samoin erot eri taiteenalojen vähennyspaikkamäärien välillä ovat huomattavia. (Esim. KESU 2008, KESU 2012, TAO 2002, Valtioneuvoston periaatepäätös... 2003.)

Näkökulmat taidekoulutuksen mitoitukseen poikkeavat osittain sen mukaan, onko dokumentit laadittu taide- ja kulttuuripolitiikan vai yleisen koulutuspolitiikan näkökulmasta. Esimerkiksi taide- ja taiteilijapoliittisessa ohjelmaehdotuksessa (TAO 2002) esiintyvää linjaa voidaan pitää yleisesti ottaen voimakkaan taidekeskeisenä ja taiteilija-ammatin erityisyyttä korostavana. Siinä korostuu kautta linjan näkemys taiteesta perusoikeutena, joka liittyy sivistyksen ja vapauden kaltaisiin perusarvoihin (Kumpulainen 2006, 17). Vastavasti koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmissa (KESU 2008, KESU 2012) taidealojen koulutusta ei käsitellä minkäänlaisena erityisalueena ja siten esimerkiksi koulutuksen määrällisen mitoituksen yhteydessä ei nähdä välttämättä tarvetta eritellä taideyliopistoissa annettavaa taidealojen koulutusta tiedeyliopistoissa annettavasta humanistisesta taiteen tutkimuksen koulutuksesta.

Työllisyysnäkökulman vahvistumisella on ollut kahtalaisia seurauksia: se on johtanut sekä koulutuspaikkojen voimakkaaseen lisäämiseen että viimeisimpinä vuosina myös niiden leikkaamiseen. Taidekoulutusta koskevissa keskusteluissa on ylipäätään hahmotettavissa kaksi erilaista tulkintalinjaa siitä, miten taidealojen koulutusta pitäisi kehittää. Yhtäältä on vedottu taiteilijalähtöisesti taidealojen koulutuksen tärkeyteen itsessään. Tämän näkemyksen mukaan taiteilijoita tarvitaan yhteiskuntaan pikemminkin nykyistä enemmän kuin vähemmän. Toisaalta puhtaasti koulutus- ja työllisyyspolitiikasta asiaa lähestyvissä linjauksissa on puolestaan lähdetty hakemaan leikkauksia. Nämä kaksi taiteen koulutuksen diskurssia eivät kuitenkaan ole uusia, vaan samoista lähtökohdista käsin on näkökulmasta riippuen puolustettu koulutuspaikkoja tai ajettu niiden leikkauksia koko 2000-luvun ajan. (Vrt. Karhunen & Rensujeff 2006, 120–121.)

Tutkintomääriä ja aloittaneita opiskelijoita koskevan empiirisen aineiston perusteella voidaan todeta, että taiteen koulutus on kehittynyt määrällisesti eri tavoin yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa. Yliopistoissa koulutusmäärät ovat nousseet maltillisesti ja tasaisesti vuoden 2008 tutkintopiikkiä lukuun ottamatta. Ammattikorkeakouluissa taidekoulutuksen määrä sen sijaan kasvoi voimakkaasti 1990-luvulta aina 2010-luvulle saakka. Tällä hetkellä ammattikorkeakoulututkintojen suorituspäämäärät ovat kääntymässä laskuun. Aloituspaikkamääriin tehtyjen vähennysten perusteella

on oletettavaa, että lasku tulee olemaan voimakasta vuoden 2017 jälkeen. Vaikka kasvua on ammattikorkeakoulutuksessa ollut kaikkien taiteenalojen koulutuksessa, on suurin taidealan korkeakoulutuksen määrällistä muutosta selittävä tekijä taideteollisen sekä audiovisuaalisen alan koulutuksen räjähdysmäinen kasvu.

Suuret erot koulutusasteiden ja taiteenalojen välillä ovat molemmat esimerkkejä siitä, miksi taidealojen koulutuksen tarkastelu liian laveasta kulttuurialojen koulutuksen näkökulmasta on haitallista ja antaa helposti vääristyneen kuvan aiheesta. Tarkastelussa olleen korkea-asteen osalta koulutusmäärien muutokset kohdistuvat pääasiassa ammattikorkeakouluihin ja erityisesti taideteollisuuden ja audiovisuaalisen viestinnän aloille. Sen sijaan yliopistokoulutus on kokonaisuudessaan pysynyt melko samalla tasolla, alasta riippumatta. Tämän vuoksi on ongelmallista puhua laajalla skaalalla taide- ja kulttuurialan koulutuksesta, sillä se pitää sisällään varsin heterogeenisen kokonaisuuden. Näistä taideala- ja koulutusastekohtaisista eroista huomautettiin jo liki kymmenen vuotta sitten Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikön tutkimuksessa taidealan koulutuksesta (Karhunen & Rensujeff 2006, 115). Taidealoilla moninkertainen korkeakoulutus on huomattavasti muita aloja yleisempää. Siksi koulutustarpeen ennakointiin käytettävät yleiset moninkertaisen koulutuksen kertoimet soveltuvat huonosti taidealojen korkeakoulutukseen, jos ei huomioida koulutusrakenteen taiteenalakohtaisia erityispiirteitä¹⁷.

Leikkausten kohdentumista juuri tietyille aloille ammattikorkeakouluissa voidaan pitää ymmärrettävänä työllisyyspolitiikan näkökulmasta. Taideteollisuus ja audiovisuaalinen viestintä ovat perinteisesti olleet muista taiteenaloista poiketen vahvasti työ- ja elinkeinoelämään suuntautuvia aloja. Tämä tekee niistä myös toisella tavalla suhdanneherkkiä verrattuna muiden taiteenalojen koulutukseen. Taideteollisuutta ja audiovisuaalista alaa voidaan pitää esimerkkeinä sellaisista aloista, joiden kautta on pyritty vastaamaan luovan talouden merkityksen kasvusta odotettuun kulttuurialan työmarkkinoiden kasvuun. Koulutustarve-ennusteiden epäonnistuessa juuri nämä alat ovat niitä, jotka synnyttävän suuren, tyhjän päälle jäävän työttömien reservin. Juuri ammattikorkeakouluista valmistuneiden medianomien ja muotoilijoiden piti olla luovan talouden katalyyttejä. Kun usko luovaan talouteen hiipuu, on linjakasta vähentää juuri näiden alojen koulutusmääriä.

Tulevaisuudessa taidealojen koulutustarvemääriä mitoitettaessa on tärkeää arvioida ala- ja koulutusastepohjaiset erot. Mutta voidaan kerätyn aineiston pohjalta tehdä tarkempia johtopäätöksiä

17 Esimerkiksi viimeisimmässä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa koulutustarpeen ennakoinnin yhteydessä oletettiin kaikilla koulutusaloilla yhtäläisesti, että ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista 6 % jatkaa yliopistotutkintoon ja 1 % toiseen ammattikorkeakoulututkintoon (OKM 2011, 30). Taidealoilla toisen tutkinnon suorittajia on merkittävästi tätä enemmän.

siitä, miten koulutusta tulisi kehittää? Tähän kysymykseen on osittain sovellettavissa sama vastaus, minkä Paula Karhunen ja Kaija Rensujeff (2006, 120–121) ovat jo aikaisemmin esittäneet taidealan koulutusta ja työmarkkinoita käsittelevässä tutkimuksessaan. Ensiksikin kysymys on taidealoilla haastava jo siksi, että ylikoulutuksen käsite ei ole näillä aloilla taiteellisen työn erityispiirteiden vuoksi täysin selvä. Toiseksi kysymys on poliittisesta linjavedosta sen suhteen, mitä taiteilijakoulutukselta halutaan ja odotetaan. Asetetaanko tavoitteet taide- vai koulutuspolitiikan näkökulmasta? Vähentämistarve on siis riippuvainen siitä, mistä näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Tällä hetkellä edelleen voimistuva työllisyysnäkökulma soveltuu heikosti erityisesti vapaiden taiteiden yliopistolliseen koulutukseen, kun taas soveltavampien taiteiden ammattikorkeakoulutukseen se voi olla perusteltu lähestymistapa. Taiteen ammatillisen koulutuksen eri koulutusasteiden eroista johtuen olisi hedelmällistä tarkastella taidealojen yliopistokoulutusta yhdessä akateemisen taiteidentutkimuksen koulutuksen kanssa, kuitenkin näitä kahta toisiinsa sekoittamatta.

5.2 *Jatkotutkimusaiheet*

Tässä artikkelissa olemme lähestyneet taidealojen koulutusta määrällisestä näkökulmasta. Tuloksemme kertovat taidealojen koulutuksen volyymin ja toisaalta sen suhteesta taide- ja koulutuspolitiikkaa koskeviin määrällisiin politiikkatavoitteisiin koskien koulutuksen määrää. Tästä näkökulmasta olemme esittäneet keskeisimmät johtopäätöksemme, joten artikkelimme antaa vastauksia lähinnä kvantitatiivisiin taiteen koulutusta koskeviin kysymyksiin. Vaikka esimerkiksi yliopistojen sisäänotto taidealojen koulutuksessa on pysynyt vakaana, ei sen perusteella voida olettaa, etteivätkö koulutuksen sisällöt olisi kokeneet muutoksia. Näitä muutoksia on kuitenkin määrällisin menetelmin mahdotonta havaita. Siksi aiheesta tarvittaisiin laadullista tutkimusta, jossa keskityttäisiin eri koulutusohjelmien sisältöjen kehitykseen. Tulevaisuudessa olisikin keskityttävä taidealojen koulutuksen määrällisen tarkastelun sijaan laadulliseen analyysiin, joka kertoisi esimerkiksi siitä, miten taide- ja koulutuspolitiikassa havaitut ideologiset virtaukset ovat näkyneet taidealojen koulutuksen käytänteissä.

Artikkelia laatiessamme törmäsimme yliopistokoulutuksen osalta erilaisten maisteriohjelmien lisääntymiseen sekä paikoin voimakkaaseenkin kandidaatin ja maisterin tutkintojen eriyttämiseen. Vaikuttaakin siltä, että maisteriohjelmien ja ylipäätään erilaisten suuntautumisvaihtoehtojen määrä osana yliopistotason taide-

koulutusta on lisääntynyt¹⁸. Kun yliopistoihin on syntynyt muun muassa taiteen välittäjäammatteihin johtavaa koulutusta, jossa on vahva taidekoulutuksellinen ote, on löydettävissä useita aihealueita, joista olisi tarpeen saada laadullisen tutkimuksen keinoin lisätietoja. Erityisen kiinnostavaa olisi selvittää, vaikuttaako voimistuva työllisyyden merkitystä korostava diskurssi yliopistokoulutuksen sisällöllisessä kehityksessä, sillä koulutuspaikkamääriin se ei ole ainakaan toistaiseksi juuri vaikuttanut. Taiteen korkeakoulutuksen kohdalla olisikin tarpeen katsoa nykyistä tarkemmin juuri yliopistosektoria, sillä se on jäänyt paikoin ammattikorkeakoulutuksen jalkoihin. Samalla on tarpeen ottaa tarkasteluun laajemmin taidealojen koulutus suhteessa humanistiseen taiteentutkimuksen koulutukseen.

Artikkelimme keskittyi taidealan koulutukseen korkea-asteella, joten toisen asteen koulutus jäi täysin tarkastelumme ulkopuolelle. Myös toisen asteen taidealojen koulutusta olisi syytä tarkastella lähemmin niin laadullisin kuin määrällisinkin menetelmin. Toisin kuin korkea-asteen koulutusta, toisen asteen koulutusta ei ole kuitenkaan välttämättä mielekästä tarkastella taide- ja taiteilijapolitiikan viitekehyksessä vaan sen sijaan suhteellisen vahvasti yleisen koulutuspolitiikan viitekehyksessä. Taiteilijoiden koulutustason noustessa taidealojen toisen asteen koulutusta voidaan yhä harvemmin pitää varsinaisena taiteilijakoulutuksena. Myös tässä on kuitenkin varottava liian pitkälle meneviä yleistyksiä, sillä taiteen- alakohtaiset erot ovat suuria.

18 Monet maisteriohjelmat ja suuntautumisvaihtoehdot ovat jääneet lyhytaikaisiksi kokeiluiksi (esimerkiksi elokuvanäyttelemisen suuntautumisvaihtoehto osana ammattikorkeakoulutusta). Näiden maisteriohjelmien ja suuntautumisvaihtoehtojen taustalla on ollut usein ulkopuolisen rahoituksen hankintaan liittyviä tavoitteita.

Lähteet

Kirjallisuus

- 1980-luvun kulttuuripolitiikka 1991: Kulttuuripolitiikkaa selvittävän työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1991:45. Helsinki: Opetusministeriö.
- Cronberg, Tarja 2010. Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo. Selvittäjä Tarja Cronbergin raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010: 6. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Hallituksen taidepoliittinen... 1978. Hallituksen taidepoliittinen selonteko eduskunnalle. Valtion taidehallinnon julkaisuja no 13. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Helsingin Sanomat 13.4.2007. "Kulttuuriväki vastustaa huippuyliopistoa".
- Hanhijoki, Ilpo; Katajisto, Jukka; Kimari, Matti & Savioja, Hannele 2011. Koulutus ja työvoiman kysyntä 2025. Ennakointituloksia tulevaisuuden työpaikoista ja koulutustarpeista. Raportit ja selvitykset 2011: 25. Helsinki: Opetushallitus.
- Karhunen, Paula 2004. "Taiteilijakoulutus Suomessa – kehityslinjoja 1960-luvulta 2000-luvulle". Teoksessa Arpo, Robert: Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Karhunen, Paula & Niininen, Mikko 2003. Taidealan ammattikoulutus -esiselvitys. Työpapereita n:o 41. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Karhunen, Paula & Rensujeff, Kaija 2006. Taidealan koulutus ja työmarkkinat. Ammatillisen koulutuksen määrä ja valmistuneiden sijoittuminen. Tutkimusyksikön julkaisuja N:o 31. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Karttunen, Sari 1998. "Income strategies and ideals of Finnish Photographic Artists: Struggling to meet material needs amidst ideological restraints". Teoksessa Heikkinen & Koskinen (toim.) Economics of Artists and Arts Policy. Selection of Papers. Research Reports of the Arts Council of Finland no 22. Helsinki: Arts Council of Finland.
- KESU 2004. Koulutus ja tutkimus 2003–2008. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2004:6. Helsinki: Opetusministeriö.
- KESU 2008. Koulutus ja tutkimus 2007–2012. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2008:9. Helsinki: Opetusministeriö.
- KESU 2012. Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2012:14. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Korkeakoulujen... 2006. Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen periaatteet. Keskustelumuistio 8.3.2006. Opetusministeriön monisteita 2006:2. Helsinki: Opetusministeriö.
- Koulutusrakennekomitea 1969. Koulutusrakennekomitean mietintö. Komiteanmietintö 1969: A13, Helsinki.
- Kumpulainen, Kaisu 2006. Taide- ja taiteilijapoliittinen ohjelma. Poliittinen ohjelma taiteen ja taiteilijoiden aseman edistämiseksi. Jyväskylän yliopisto: yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu.
- Kupoli 1992. Kulttuuripolitiikan linjat. Komiteanmietintö 1992:36. Helsinki: Opetusministeriö.
- Kuvataiteen koulutus... 2007. Kuvataiteen koulutus ja tutkimus Suomessa 2007. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:11. Helsinki: Opetusministeriö.
- Kuvataiteen koulutus- ja museotoimikunnan mietintö 1973. Komiteanmietintö 1973:119. Helsinki.
- Kuusisto, L. 2000. "Kulttuurialan koulutuksen kehittyminen". Teoksessa Suomalaisen ammattikasvatuksen historia. Opetus-, kasvat- ja koulutusalojen säätiön julkaisuja. Tampereen yliopiston ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lipponen II 1999. Pääministeri Paavo Lipposen hallitusohjelma 15.4.1999.
- Muotoilu 2005! -ohjelma 2000. Valtion periaatepäätös muotoilupolitiikasta. 15.6.2000.
- Musiikkiopetustyöryhmän mietintö 1979. Helsinki: Opetusministeriö.
- Mäkelä, K. & Parviainen, I. 1989. Kulttuurialojen koulutus 2000. Opetusministeriön suunnittelusihteeristön keskustelumuistioita 9. Helsinki: Opetusministeriö.
- Niininen, Mikko 2003. Tilastotietoa taidealan ammatillisesta koulutuksesta ja työllisyydestä. Tilastodote 1/2003. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

- OKM 2010. Taidekasvatuksen ja kulttuurialojen koulutuksen tila Suomessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön politiikka-analyysinä 2010:1. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- OKM 2011. Tasapainoiseen työllisyyskehitykseen 2025. Ehdotus koulutustarjonnan tavoitteiksi vuodelle 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja -selvityksiä 2011: 16. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Opetushallinnon koulutusluokitus 2002. Tilastokeskuksen verkkosivut.
http://www.tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/koulutus_oh/001-2002-09-27/index.html
- OPH 1999. Autio Veikko, Hanhijoki Ilpo, Katajisto Jukka, Kimari Matti, Koski Leena, Lehtinen Jukka. Monten Seppo, Taipale Ulla & Vasara Anneli. Ammatillinen koulutus 2010. Työvoiman tarve vuonna 2010 ja ammatillisen koulutuksen mitoitus. Helsinki: Opetushallitus.
- OPH 2010. Opetus- ja kulttuuritoimen rahoitus. Yksikköhintojen ja rahoituksen määräytyminen vuonna 2010. Oppaat ja käsikirjat 2010: 9. Helsinki: Opetushallitus.
- OPM 2003. Opetusministeriön kirje ammatillisen koulutuksen järjestäjille 3.3.2003. Kulttuurialan ammatillisen peruskoulutuksen rajoittaminen 1.8.2003 lukien. Helsinki: Opetusministeriö.
- Poropudas, Olli 2011. "Vinoutuneet koulutustarve-ennusteet". Työpoliittinen aikakauskirja 3/2011. 58–66.
- Pääkkönen, Jenni 2010. Koulutuksen markkinoilla – arvioita ammattikorkeakoulujen tehokkuuseroista ja niiden syistä. VATT Valmisteluraportit 6. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Rensujeff, Kaija 2014. Taiteilijan asema 2010. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Salminen, Hannele 2001. Suomalainen ammattikorkeakoulu-uudistus opetushallinnon prosessina; koulutussuunnittelu valtion keskushallinnon näkökulmasta. Opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 2001, 81. Helsinki: Opetusministeriö.
- Salokannel, A. 2003: Pätevä ja sopiva. Taiteilija-lehti 4/2003. Helsinki: Suomen Taiteilijaseura.
- Sivistysvaliokunnan mietintö 2/2012. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yliopistolain muuttamisesta ja yliopistolain muuttamisesta annetun lain voimaannpanosta (HE 37/2012 vp.).
- Taide-, koti- ja käsiteollisen tuotesuunnittelun koulutustoiminnan mietintö 1974. Helsinki: Opetusministeriö.
- Taiteilijan sosiaalinen ja... 1995. Taiteilijan sosiaalinen ja taloudellinen asema -toimikunnan mietintö 1995. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1995:10. Helsinki: Opetusministeriö.
- TAO 2002. Taide on mahdollisuuksia. Ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi. Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta TAO. Helsinki: Opetusministeriö.
- Teatterikoulutuksen uudistamistoimikunnan mietintö 1972. Helsinki: Opetusministeriö.
- Tilastokeskuksen koulutusluokitus 2014. Tilastokeskuksen verkkosivut.
<http://www.tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/koulutus/001-2014/index.html>
- Valtioneuvoston... 2003. Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta. Opetusministeriön julkaisuja 2003:20. Helsinki: Opetusministeriö.
- Valtioneuvoston selonteko... 2010. Valtioneuvoston selonteko kulttuurin tulevaisuudesta. Opetus ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010: 8. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Valtion taidekomitean mietintö 1965. Komiteanmietintö 1965: A 8. Helsinki.
- Vanhanen II 2007. Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma. 19.4.2007.
- Virtanen, Turo 2006. Taideyliopistojen rakenteiden uudistaminen. Loppuraportti 30.9.2006. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:29. Helsinki: Opetusministeriö.
- Åstrand, Riikka 2010. Sirkusalan ammatillinen koulutus ja työelämä. Työpapereita 49. Helsinki: Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikkö.

Tilastoaineisto

- Suomen virallinen tilasto (SVT): Oppilaitosten opiskelijat ja tutkinnot [verkkójulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus.
<http://tilastokeskus.fi/til/opiskt/index.html>
- Tilastokeskuksen koostama ja kirjoittajien käyttöön luovuttama aineisto Suomessa asuvan väestön suorittamista taidealan tutkinnoista vuosilta 1953-2013. Aineistoa on impuutoitu Tilastokeskuksen koulutustilastojen aineistoilla.